DUAYI ANLAMAK

DOÇ.DR. HALİL ALTUNTAŞ

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 803
HALK KİTAPLARI - 186
HİKMET SERİSİ - 5

Editör
Dr. Huriye MARTI

Son Okuma
Yusuf TÜRKER

Tashih
Mustafa KAYA

Grafik ve Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı
Cem Veb Ofset
0.312 385 37 27

2.Baskı - 2012

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 05.08.2009/78

ISBN
2012-06-Y-0003-803
ISBN: 978-975-19-4917-2
Sertifika No:12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

DUAYI ANLAMAK

DOÇ.DR. HALİL ALTUNTAŞ

ANKARA - 2012

Takdim

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu din konusunda aydınlatma görevinin önemli bir parçası olarak, kuruluşundan itibaren yayın faaliyetlerine özel bir önem vermiştir. Öyle ki Başkanlığın ilk yayını olan merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin 'Ahlak Dersleri' adlı eserinin basım tarihi, Başkanlığın kuruluş yılı olan 1924'tür. Bundan sonra da kurumun yayın hizmetleri çeşitlenerek ve her geçen gün genişleyerek günümüze kadar gelmiştir.

Başkanlık, zaman içerisinde toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda değişik serilerle; çocuklar, gençler, aydınlar ve halk için ayrı ayrı basılı, süreli, sesli ve görüntülü yayınları halkın hizmetine sunmuştur. Çünkü sağlıklı bir din hizmetinin temel şartı doğru bilgidir.

Ülkemizde okuyucu sayısı her ne kadar istenilen seviyede olmasa da gerçek ve elektronik ortamda yayınlanan eser sayıları oldukça artmıştır. Bununla birlikte, özellikle dini alanda üslubu ve konuları ele alış tarzıyla okuyucuyu sürükleyen ve bir solukta okuma heyecanı veren eserlerin sayısı arzu edilen düzeyde değildir. Yine okuyucunun gönül dünyasına hitap eden, okuma, anlama ve yaşama konusunda bilinç ve farkındalık oluşturan eserlere olan ihtiyaç oldukça fazladır. Kişi, özellikle ibadetler alanında ifa ettiği kulluk görevinin künhüne vakıf olmak, ibadetin emrediliş gayesini anlamak ve bu duyarlılıkla ibadet etmek ister. Şüphesiz bu durum, kişiyi dinin özünü daha iyi kavramaya, kulluk görevlerini daha şuurlu bir şekilde yerine getirmeye ve yaşantısında bilinç ve uyanıklık haline sevk eder. İbadetlerin hikmetlerini ele alan pek çok eser de bu amaca yönelik olarak hazırlanmıştır.

Yüce Allah'ın koyduğu bütün ilahi hükümler kullarının yararına, dünya ve ahiret mutluluğuna yöneliktir. Onun her emir ve yasağında nihayetsiz hikmetler vardır. Çünkü Yüce Allah hakîm'dir, her işinde hikmet sahibidir, boş şeyleri yaratmaktan ve emretmekten münez-zehtir. Kulları ancak bilgileri, kabiliyetleri ve gayretleri nispetinde ve Cenab-ı Hakk'ın lutfettiği ölçüde bunlara muttali olabilir.

Elinizdeki eser, "Hikmet Serisi" adı altında, dinimizin temel ibadetleri başta olmak üzere, seri kapsamındaki konuları hikmet boyutuyla ele alan, böylece, okuyucuyu sadece bilgilendirmekten ziyade, ibadeti sevdiren, hikmetlerini düşündüren ve kulluğa teşvik eden bir formatta hazırlandı. Her bir eserde, bilimsel hassasiyet yanında duyguya vurgu yapan ve kalbe seslenen bir yöntem benimsendi. Editör marifetiyle de eserler arasında üslup ve yöntem birliği sağlanmaya çalışıldı. Serinin bundan sonraki kitapları; tevhidi anlamak, namazı anlamak, Kur'an-ı anlamak ve kurbanı anlamak şeklinde devam edecektir.

Her bir cümlesi özenle seçilen, ihtiva ettiği anlam derinlikleriyle kitap dostlarını heyecanlandıran, üslup ve mesajlarıyla zihinde ve kalpte tat bırakan, bu yüzden okuyucunun elinden bırakamadığı nefasette eserler kaleme almak zordur. Yazarlarımız bu zorluğu başarmaya çalıştı. Nihayetinde gönüllere yol bulup tesir etmek, Yüce Yaratıcının kudretindedir. Bize düşen, o yolda gayret etmektir. Bu yöndeki bir gayretin sonucu olarak hazırlanan elinizdeki eserin

okuyucularımıza faydalı olmasını, yeni bilgi ve düşünce ufukları açmasını diliyorum.

Gayret bizden, tevfik Yüce Allah’tan.

Dr. Yüksel Salman

Ön Söz

İnsan… Üstün yetenek ve niteliklere sahip, fakat aynı zamanda alabildiğine zayıf bir yaratılışta… Güçlüyüm, varlıklıyım, muktedirim zannettiği bir anda yerle bir olması ne kadar da kolay! Bu bakımdan hayatının her alanında birilerinin desteğine muhtaç… Dünya yüzeyinde yardım alabileceği kaynaklar da nihayetinde kendisi gibi zayıf ve çaresiz! Hepsi de fani ve sonlu, hepsi de O sonsuz kudretin yardımına muhtaç…

İnanmış yürek, işte bu ihtiyacını itiraf eden ve onu adlandırabilen yürektir. O, her şeyin başlangıç ve bitiş noktasının ilâhî kudret dairesi içinde yer aldığını bilir. Maddî olanın, insanın elinde olan imkânın, aslında mecâzî ve gölge olduğunun farkındadır. Bu sebeple üzerine düşeni yaptıktan sonra, son noktada her türlü dileğini Rabbine havale eder. Sıkıntılarının giderilmesinde, dar boğazların aşılmasında O'nun yardımını ister. Hatalarının ve isyanlarının bağışlanması için O'na yalvarır. Her iki dünyada da güzelliklere ulaşma yönündeki dileklerini O'na yöneltir. Kısacası, O'na dua eder.

Allah ile kul arasındaki iletişimin doğrudan ifadesidir dua. Bu bakımdan, ilâhî vahyin yeryüzündeki son tecellisi olan Kur'an, dua olgusuna sıklıkla vurgu yapmış, bunun tabii bir sonucu olarak da Hz. Peygamber'in hayatında dua önemli bir yer tutmuştur. Kur'an çeşitli vesilelerle tarih boyunca gönüllerden yükselen pek çok dua örneğini dikkatimize sunarken, Allah'a dua ile yönelmemizi isterken, Kâinatın Efendisi de bize pek çok dua öğretmiştir. Kur'an ve sünnette yer alan bu dualar, temel itibarı ile kulluk yolunda kat edilecek mesafenin işaret levhaları durumundadır. Bu levhalar kulu, günah yükü sebebi ile ümitsizliğe düşmemesi konusunda yüreklendirir, ümitsizlik kapısını sıkı sıkı kapatır ve kulluk bilincinin oluşup gelişmesine zemin hazırlar. Bu bakımdan bir kavram olarak duanın ifade ettiği değeri anlamak, mümin açısından hayatî bir önem arz etmektedir.

İşte bu kitapçıkta duanın bizim için ne anlama geldiğini, hayatımızda ne derece paha biçilmez bir konumda bulunduğunu ya da bulunması gerektiğini dile getirmeye çalıştık.

Duayı anlamak yolunda bir katkı sağlayabilmiş olmayı umuyoruz.

Doç. Dr. Halil Altuntaş

Dua ile Tanışmak

Kur'an dili Arapça'dan dilimize geçmiş bir kelimedir dua. Sözlük anlamı ile çağırmak, davet etmek, yardım istemek demektir. Dinî bir terim olarak ise, "kulun dileklerini Allah'a iletmesi, bir konuda O'nun yardımını istemesidir."

Darda kaldığımızda bize el uzatacak kimseler ararız. Yardımına başvurabileceğimiz kimseleri tek tek geçiririz zihnimizden. Eğer çok ciddi ve acil bir durum söz konusu ise, bu zihin işlemine bile gerek kalmadan haykırırız; "İmdat! Yardım eden yok mu?" diye. Varlığımızı sürdürebilmemiz için dışımızdaki dünyaya yüzde yüz bağımlı olduğumuzun göstergesidir bu yönelişimiz. Havanın, suyun, rüzgârın, toprağın, ağacın, yaprağın, güneşin, sayabileceğiniz her şeyin yardımına muhtacız. Farkında olalım ya da olmayalım, her nefes alıp verişimizde bir arayış, bir yardım ve destek arayışı içindeyizdir. Soluk alırken havayı ciğerlerimize çekişimiz de, aldığımız havayı dışarıya çıkarmamız da bir çağrıdır. Birincisi oksijenin kanı temizlemesi, ikincisi ise, kirlenen oksijenden vücudun kurtulması yönünde bir çağrıdır. Bebeğin ağlaması bir çağrı, dinlenme ihtiyacımız bir çağrı, suya ihtiyaç duymamız bir çağrı… Hayatımız adeta bir çağrılar dizisinden ibaret! Ve her çağrı, bir talebin karşılanmasına yönelik…

İnsan çağrı ve isteklerden oluşan bir hayat yaşar. Ancak bu istekler sadece bedeni ile madde dünyası arasında başlayıp biten bir ilişkinin değil, aynı zamanda ruhu ile mana âlemi arasındaki iletişimin de bir parçasıdır. Hatta işin maddî ve dünyevî boyutu, yalnızca kabuğu ve dış yüzüdür. Hâlbuki işin özünü, insanın hem kendisinin hem de sürekli çağrıda bulunduğu fizikî çevresinin, akla gelen-gelmeyen her şeyi var eden kudretle olan bağlantısı oluşturur. Her şeyi var eden bir yüce kudret olduğu için hayatımızı oluşturan tüm çağrılar aslında O'na yönelik çağrılardır.

İnsan, yaratılışı itibarıyla bu kudrete aşina bir niteliğe sahiptir. İnsanlık tarihi boyunca çeşitli şekillerde isimlendirilen bu kudret, son kutsal kitabın dilinde kendini "Allah" diye isimlendirir. Allah ile insan arasındaki ilişki, Allah'ın mutlak kudret sahibi, insanın ise mutlak ihtiyaç içinde olduğu esasına dayalıdır.

İstenilen bir şeyin gerçekleşmesi için çaba göstermek ve ortam oluşturmaya çalışmak, isteğin eylem ile ifadesinden başka bir şey değildir. Bu, istemenin genel ve felsefî boyutudur. Gündelik hayatımızda istemek deyince, bir ihtiyacın giderilmesi konusunda bir başka kimseye yöneltilen talep akla gelir. Temelde istek, söze dayalı bir etkinlik olarak değer bulur. İşte aynı anlayışın sonucu olarak, *dua* denilince, ihtiyaç sahibinin sözleri yoluyla, Allah'a yöneltilen istekler akla gelir.

Kur'an dili Arapça'dan dilimize geçmiş bir kelimedir dua. Sözlük anlamı ile çağırmak, davet etmek, yardım istemek demektir. Dinî bir terim olarak ise, "kulun dileklerini Allah'a iletmesi, bir konuda O'nun yardımını istemesidir."

Allah, insanı başka varlıklarda bulunmayan ayrıcalıklı niteliklerle yaratmıştır. Akıl ve irade sahibi olması, insanın özel bir konuma yükselmesini sağlayan temel vasıflarıdır. Ancak bu iki önemli özelliğe sahip olması, yaptıklarından sorumlu tutulması gibi bir sonucu da beraberinde getirmiştir. İnsan bu dünyada yapıp ettiklerinin hesabını Yüce Yaratıcı'ya vermek yükümlülüğündedir. Sorumluluğu gereği o, düşünce planından başlayarak eylem, tutum ve davranışlarında Allah'ın belirlediği temel ölçüleri gözetecek, koyduğu ilkeleri hayata geçirecektir.

İnsanın sorumlu tutulduğu ilk konu, Allah'ı bilmek, O'nun varlığını ve birliğini kabul ederek, sınırlarını çizdiği hayat düsturlarını öğrenip uygulamaktır.

Peygamberler ve kutsal kitapların varlık sebebi de insana bu konuda rehberlik etmektir.

İnsana yaşayacağı bir hayat süresi takdir edilmiştir. O, bu kısacık süreyi hem dünya hayatı, hem de ahiret hayatı adına mümkün olan en üst düzeyde olumlu ve verimli geçirmek durumundadır. Göz açıp kapayıncaya kadar sona eren dünya hayatını, ebedî hayatında mutluluğu kazandığı bir *ticarethane* olarak değerlendirmek zorundadır.

Şu da bir gerçek ki, hayat dediğimiz süreç hiç de kolay değil! Onu *verimli* kılmak için sayısız engelleri aşmak, nice imtihanları göğüslemek gerekiyor. Bu gerçeğin bilincindeki insan, bütün samimiyeti ve olanca gayreti ile çalışıp çabalayacak, kulluk bilinci içinde insanca bir hayat yaşamanın mücadelesini verecektir. Ne var ki, burada insanın zayıf bir varlık olduğu gerçeği ile karşı karşıyayız. Ömrü boyunca bütün çabaların, bütün imkân ve desteklerin tükendiği sayısız durum ve konum içinde bulur insan kendini. Bu o kadar sıklıkla gerçekleşir ki, hayat adeta bir yardımlaşma ve destek arama süreci olarak kendini gösterir. Ama sonuçta kendisinden yardım istenenler de yardım isteyen gibi güçsüz, onlar da yardıma muhtaçtır. Bu sebeple insan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu üstün varlığa, Yüce Allah'a yönelme ihtiyacı duyar. Bu, onun fıtratında var olan bir özelliktir. Yapay engellerle perdelenmemişse, her insan bu eğilimini bir şekilde ortaya koyar. Arzu ve ihtiyaçlarını o Yüce Varlığa iletir, O'ndan isteklerde bulunur ve sonucu yine O'ndan bekler. İşte ihtiyaçların Yaratıcı Kudret'e arz edilmesine ve O'nun yardımını isteme yönelişine *dua* diyoruz.

Dua deyince, insan olarak hepimizin yardımına ihtiyaç duyduğumuz insan-üstü bir varlık akla gelir. Üstün varlık inancı, din olgusunun temel öğesidir. Şu halde dua, dindarca bir eylemdir. Dua, aşkın varlığa yani Allah'a yönelip, kulluk bağı ile O'na bağlanmanın ifadesidir. Dua, insanın, kendisi gibi zayıf ve sonlu varlıklara bağlanmayı reddedip, özgürlüğünü ilan etmesidir. Maddenin dört bir taraftan kuşattığı insanın, kalp ve ruh yolu ile bu çemberi kırarak Mutlak Varlık ile ilişki kurmasıdır dua.

Maddecilik yani hayatı sadece elle tutulup gözle görülen maddî varlıklardan ibaret sayıp yalnızca maddeye değer vermek, insanı korkunç bir yalnızlığa mahkûm eder. Varlığı anlamlandıramayan, manaya aşina olmayan insan, sonsuz evren içinde *tek başına* bir varlıktır. Ruhî açılımlardan mahrum, ten kafesine hapsedilmiş bir hayat yaşar. İman/dindarlık ise, ruhun önünde sonsuz ufuklar açar. Akıl ve kalp, işbirliği içinde *hayatın fotoğraf*ını okur. İnanmış insanın önünde bir yol haritası vardır. Atacağı her adımı bilerek atmanın, neyi hangi amaçla yaptığını bilmenin sağladığı rahatlığı yaşar.

Herhangi bir dine inanmayan kimseye duadan söz etmek anlamsız gibi görünür. Ancak insanlık yeryüzünde var olduğundan beri el açıp dua etmekte, inandığı üstün varlığa yalvarmaktadır. Bu gerçek, duanın insan için yaratılışı gereği yani fıtrî bir ihtiyaç olduğunu gösterir.

İslâm, insana asla yalnız olmadığı, her nerede olursa olsun, Allah'ın kendisi ile birlikte olduğu gerçeğini telkin eder: *"Nerede olsanız, O sizinle beraberdir."* (Hadîd 57/4) der. Bu ruh hali kişiyi, "Kimsesiz hiç kimse yoktur / Herkesin var bir

kimsesi / Kimsesiz kaldım medet / Ey kimsesizler kimsesi!” diyebilme bilincine ulaştırır. Kulluğu, acizliği ve yakarmayı ifade eden, pişmanlığın ve itirafın söz kalıbına döküldüğü yerdir dua. Böylesi bir niyaz ile yükselen şu cümlelere bakınız:

“Duayı kabul eden, dilekleri veren, vermeyi murat edince el açtıran, ancak sevdiği kuluna dua ettiren, sevmediklerinin elini ve dilini bağlayan ve kendisine yönelmekten alıkoyan Allah’ım!

Bizi affet!..

Duamıza öyle bir tesir ver ki, kezzabın mermeri yediği gibi, nefsimizin bütün oyuncak ve mabutlarını yakıp erittiğini, senin mücerret ve münezzeh birliğinin etrafında hiçbir inanış pürüzü bırakmadığını görelim ve suni teneffüsle açılan bir baygın şeklinde bu milletin yavaş yavaş doğrulduğuna şahit olalım.

Allah’ım!.. Bizi hem affet, hem adam et!” (Necip Fazıl, *İman ve İslâm Atlası*, s. 365-366)

Kime
Dua Ediyoruz?

Kul, her şeyin son noktada Allah'ın elinde olduğu, sebepleri O'nun yarattığı gerçeğini daima göz önünde bulunduracak ve çaresizliklerini, ihtiyaçlarını, şükrünü, yalvarışını, teslimiyetini O'na arz edecektir. İşte dua bu yönelişin adıdır.

Şüphesiz ki, dua tamamıyla dinî bir yöneliştir. Din deyince akla ilk gelen şey ise, Allah inancıdır. Çünkü dini gönderen Allah'tır. Son hak din olan İslam'ın getirdiği inanç sistemine göre, Allah tüm varlıkların yaratıcısı ve koruyucusu olup, ibadet edilmeye layık olan tek ilahtır. Allah'ı zatı ile bilmek akıl için mümkün değildir. Ancak bizler O'nu sıfatları ve bu sıfatların yansımaları ile bilip tanıyabiliriz.

Allah inancı insanın ruhunun derinliklerinde yer alır. Ne kadar bastırılmış olursa olsun, bir şekilde mutlaka dışa yansır. İnsanın Allah'ı bilip tanıması, O'nunla kuracağı iletişimin ilk noktasıdır. Bu noktada insan kulluk bilincini yaşamaya başlar. Artık yaşayışımız Allah'ın istediği yönde şekillenecek, hayat yolunun kat edilmesinde sonsuz kudretin daima yanımızda olduğu bilinci bize hâkim olacaktır. Kul, her şeyin son noktada Allah'ın elinde olduğu, sebepleri O'nun yarattığı gerçeğini daima göz önünde bulunduracak ve çaresizliklerini, ihtiyaçlarını, şükrünü, yalvarışını, teslimiyetini O'na arz edecektir. İşte dua bu yönelişin adıdır.

Dua ederken tek muhatabımız Rabbimizdir. O'nunla aramızda hiç kimse, hiçbir varlık yoktur, olamaz. O'nun adını anarak, sıfatlarını söyleyerek duamıza şekil veririz. *"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin."* (A'râf, 7/180) ayeti, nasıl dua edeceğimiz konusunda önümüzde geniş bir ufuk açar. Hangi ismini anarsak analım, O'na hitap etmiş, O'na yönelmiş oluruz. Nitekim O, *"De ki (Rabbinizi) ister "Allah" diye çağırın, ister "Rahman" diye çağırın. Hangisi ile çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur…"* (İsrâ, 17/110) buyurur.

Biz de isteğimiz hangi konuda ise, ona uygun isimleriyle Rabbimizi anar, dileğimizi gerçekleştireceğini ümit ettiğimiz sıfatlarını öne çıkararak yalnız O'na yöneliriz. Söz gelimi hasta isek, "Yâ Şâfî/Ey Şifa Veren!"; hatalı isek, "Yâ Settâr/Ey Günahları Gizleyen!"; aç isek, "Yâ Rezzâk/Ey Rızık Veren!" diye sesleniriz. Çünkü darda kalıp dua edene yalnız O'nun cevap vereceğine inanırız.

Allah'ın güzel isimlerinden bir kısmı dua edip O'na yönelişimizle yakından ilgilidir. Bunların bilinmesi, gönülden, daha ümit dolu bir yürekle ve kabul göreceğimize inanarak dua edebilmemizi sağlayacaktır.

İşte, Kur'an'ın başındaki Besmele ve ilk sure olan Fâtiha suresi, bu güzel isimlerden Allah'ın iki temel sıfatını gündeme getirmektedir: *Rahman* ve *Rahim*. Her ikisi de acımak, merhamet etmek, esirgemek anlamında aynı kelime kökünden gelir. Evet, âlemlerin Rabbi olan Allah, canlı-cansız her şeyi koruyup gözetir, onlara acır ve merhamet eder; özellikle de insanlara… Hele inanıp, *kul* bilinciyle davranabilenlerin hem dünyada hem de ahirette bu sıfatların tecellisinden payı daha farklı olacaktır. Bu gerçek, bizim affedilme ümit ve isteğimizi arttırır. Biliriz ki O, kendini *Ğaffâr* olarak niteliyor, çok affedici… Bu sıfatın enginliği ve derinliği yanında bizim günahlarımız gözümüzde küçülmez, ama kulluk bilincimiz artar, dualarımız zemin bulur.

Allah mümin kullarının velisidir, işlerini üstlenir, onlara yardımcı olur, onları karanlıktan aydınlığa çıkarır. (Bakara, 2/257) Vedûd'dur; kullarını çok sever, onlar tarafından çok sevilir. (Hûd, 11/90) Halîm'dir; kullarının işlediği günahları bilir ama cezalandırmakta acele etmez, mühlet verir. (Hac, 22/59)

Allah'a inanıp bu inancın gereğini yerine getirmek, O'nun himayesine girmek

demektir. O’nun için mekân ve zaman sınırlaması söz konusu değildir. O’nu göremiyoruz, ama sıfatları ile tanıyoruz. Ashâb-ı kiram O’nun hakkında Kâinatın Efendisine sorular yönelttiklerinde, Rabbimiz bu soruları bizzat şöyle cevaplamıştır: *“Kullarım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakınım. Benden isteyenin, dua ettiğinde duasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip bana inansınlar ki, doğru yolda yürüyenlerden olsunlar.”* (Bakara, 2/186) O, bize şah damarımızdan yakın olduğunu söyler. (Kâf, 50/16) (Bakara, 2/186) Kur’an, aynı evrensel gerçeği Hz. Hûd’un dili ile de ifade etmiştir: *“Şüphesiz Rabbim yakındır, dualara cevap verendir.”* (Hûd, 11/61)

Gönülden inanmalıyız ki, Allah kula her zaman yakındır. Kul ise, imanı sayesinde, takvası ve ihlası oranında Allah’a yaklaşır. “Yerde ve gökte hiçbir şey O’na gizli kalmaz.” (Âl-i İmrân, 3/5) Öyle olunca Rabbimiz şüphesiz tüm dualarımızı işitir. Hz. İbrahim dua ederken bu gerçeğe olan inancını da belirtmişti: *“Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.”* (İbrahim, 14/39)

Zerreden küreye, kâinatın sahip olduğu düzenli var oluş, ilahî rahmetin eseridir. *“Rahmetim ise, her şeyi kapsamıştır.”* (A’râf, 7/156) diyor Rabbimiz. Varlıklar dünyasındaki akıl almaz düzen nereden geliyor? Okyanus adı ile uzanmış yatan engin suların buhar olup, bulutlaşıp toprağımıza yeniden bereket olarak yağması bu ilahî rahmetin eseri değil mi? Bu yüzden yağmura doğrudan *rahmet* demişiz. Yeşeren otlar, çevremizdeki sonsuz renk cümbüşü sonu gelmez ilahî rahmet zincirinin halkaları…

Elbette Adalet sıfatının gereği olarak rahmetinin yanında gazabı da vardır Allah’ın. Ama Peygamberimizin bildirdiğine göre, O’nun rahmeti gazabına baskındır. (Buhârî, “Tevhîd”, 15; Müslim, “Tevbe”, 9/4) Eğer kudretin işlevi, sevginin gerçekleştirmek istediği amaçlara hizmet etmek ise, böyle bir kudret aslında sevgi ile özdeştir.

Gönülden inanmalıyız ki, Allah kula her zaman yakındır. Kul ise, imanı sayesinde, takvası ve ihlası oranında Allah'a yaklaşır. "Yerde ve gökte hiçbir şey O'na gizli kalmaz."
(Âl-i İmrân 3/5)

Niçin Dua Ediyoruz?

“Ey insanlar! Siz Allah’a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır…”
(Fâtır, 35/15)

İsteklerimize ulaşmak, üstesinden gelemediğimiz durumlarda Allah'ın yardımına sığınmak ve ihtiyaçlarımızı karşılamak için dua ederiz. "Yeryüzünde bulutlar gibi yükselen dualar, sahipleri kadar birbirinden farklıdır. Fakat değişik olarak iki görüşten ve konudan ibarettirler: Aşk ve ızdırap. Muhtaç olduğumuz bir şeyi Allah'tan dilemek, tamamıyla meşru bir harekettir. Ancak bir ihtirasın ödüllendirilmesi veya gayretimizle elde edebileceğimiz bir şeyi Allah'tan dilemek abes ve manasızdır." (Alexis Carrel, *Dua*, s. 41)

Duaya konu olmayacak hiçbir istek yoktur, yeter ki, istenen şey Allah'ın istemediği bir şey olmasın! Şu halde dua, hayatın tamamını kapsayacak konu çeşitliliğine sahiptir. Bu sebeple dua ile istenecek şeyleri tek tek sayıp dökmek mümkün olmaz. Ancak bir insanın hayatı genel hatları ile göz önünde tutulduğunda duaya konu edilecek şeyler, dünya hayatına yönelik istekler ve ölüm ötesine yönelik istekler olarak, iki temel başlık altında toplanabilir.

A. Dünya Hayatına Yönelik Dualar

Akıl ve irade sahibi olması gibi üstün meziyetleri ile diğer varlıklar arasında ayrıcalıklı bir yeri olan insan, iman/dindarlık gibi nihaî bir amaca ancak bu özellikleri sayesinde ulaşabilir. Ne var ki, bu niteliklerine rağmen insan, yaratılışı itibarı ile zayıf bir varlıktır. (Nisâ, 4/28) Allah'a muhtaçtır. Kur'an bu gerçeği *"Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır…"* ayeti ile ortaya koyar. (Fâtır, 35/15)

İçine girdiği hayat macerası insanı sayısız güçlüklerle karşı karşıya bırakmaktadır. İnsan akıl yeteneği sayesinde pek çok zorluğun üstesinden gelebilir. Ancak hayat, *denizin tükendiği*, bütün çözüm yollarının bittiği öylesine açmazlar çıkarıyor ki önümüze… İnsan olarak kontrol altına alamayacağımız, sonucunu belirleyemeyeceğimiz sayısız durumla karşılaşıyoruz. Savaş ve tabii afetler gibi olağan üstü durumlar, bize güçsüzlüğümüzü ve sınırlarımızı hatırlatıyor. İşte bu noktada yardımını isteyeceğimiz, himayesine sığınacağımız sonsuz kudrete başvurmak anlamını ifade eden dua yönelişi devreye giriyor. Çabalarımızın yeterli olmadığı bu gibi durumlarda dua engin bir rahatlama, huzur ve güven kaynağı oluyor. Dünya hayatındaki yalnızlık ve çaresizlik insanı darda bıraktığında, insanın yalnız olmadığını, bir sahibi bulunduğunu ve O'nun her an kendisiyle olduğunu hatırlama yeteneği ne büyük bir hazinedir! Aydınlı Ömer Rûşenî (ö.1486) bu noktaya ulaşmış bir ruhun duyduğu güveni ne güzel dile getiriyor:

"Kimsesiz hiç kimse yoktur, herkesin var kimsesi/Kimsesiz kaldım meded, ey kimsesizler kimsesi!"

Resûlüllah'ın Tâif'ten dönerken ettiği dua, ruhun teslimiyet ve güven ikliminde nasıl yüceldiğini gösteriyor bize: *"Güçsüzlüğümü, çaresizliğimi sana şikâyet ediyorum. Beni kime terk ediyorsun; beni kaba bir şekilde ve çirkin bir yüzle karşılayacak düşmana mı?"* (Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VI, 37)

Dua gibi başvurulacak engin bir sığınağı olmamak, insanın yaşayabileceği en büyük olumsuzluktur. Çünkü bu konumdaki insanın, Yaratıcı ile iletişiminde kopukluk meydana gelmiştir. Bu kopukluk, ruhun derinliklerine yerleşmiş olan

dua yönelişini bastırmış, fıtratının gereğini yapamayan insan, yapayalnız ve yardımsız kalmıştır.

Dünya hayatımıza dair duaya en sık başvurduğumuz durumların başında çaresiz kaldığımız, canımızın yandığı ve sağlığımızı kaybettiğimiz zamanlar gelir. Kur'an'da bu halimiz *"İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her hâlinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder."* (Yûnus, 10/12) ayetiyle anlatılır. Ancak aynı ayetin devamında, sıkıntısı Allah tarafından giderilince sanki O'na hiç yalvarmamış gibi umursamaz bir şekilde yaşamaya devam edenlerin eleştirilmesi dikkat çekicidir. Şimdi duaya sarıldığımız bu anları yakından inceleyelim.

1. Hastalık Halleri

İnsanın dünya nimetlerinden olabildiğince yararlanabilmesi sağlıklı bir vücuda sahip olmasıyla mümkündür. Sağlıksız insanın hayat kalitesi düşük olacağı gibi, kulluk görevlerini yerine getirmesi de zorlaşır. İslam'ın, sağlık problemi yaşayanlara namaz, oruç gibi dinî görevler konusunda çeşitli kolaylıklar sağlamış olması bu bakımdan anlamlıdır. Sağlığın kıymetini bilip onu korumak için gerekli önlemleri almak temel ilkedir. Bir şekilde hastalığa yakalanılmışsa, tedavi yollarını aramak da dinî bir yükümlülük olarak devreye girer. Hz. Peygamber hastalara tedavi olmaları uyarısında bulunmuş ve prensip olarak yaşlılıktan başka her derdin bir devasının bulunduğu tespitini yapmıştır. (Ebû Dâvûd, "Tıb" 1) *"Allah'tan affedilmek ve afiyet dileyin. Çünkü hiç kimseye sağlam bir imandan sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmiş değildir."* (Tirmizî, "Deavât" 106) buyurmuştur Efendimiz.

Bu genel prensip ışığında, Hz. Peygamber döneminde, zamanın şartlarına göre geçerli her türlü tedavi yöntemi uygulanmıştır. İlaçla ve cerrahi müdahale ile şifa aranırken bu yöntemlerle birlikte duaya da başvurulmuştur. Resûlüllah hem maddî hastalıklar için, hem de psikolojik rahatsızlıklar için dua etmiş ve ashabına da bu yönde tavsiyede bulunmuştur. (Ebû Dâvûd, "Tıb" 19)

Hz. Peygamber'in yaptığı bir şifa duası şöyledir: *"İnsanların Rabbi ve hastalıkların gidericisi olan Allah'ım! Şifa ver, sensin şifa veren. Senden başka şifa veren yoktur. Hiçbir rahatsızlığı kalmayacak şekilde bu hastaya şifa ver."* (Ebû Dâvûd," Tıb" 19)

Dış görünüşle sadece bir şifa dileğinden ibaret olan bu duada aynı zamanda Allah inancı öğretisi de verilmektedir: Hangi tedavi yöntemine başvurulursa vurulsun, şifayı veren Allah'tır. Dolayısıyla tedavi yöntemleri, şifaya vesile olan sebeplerden başka bir şey değildir.

İnsan her dönemde hastalığının şifa bulması için duada buluna gelmiştir. Bu çok kere kendiliğinden gelişen bir yönelişle olur. Ne kadar zor durumda kalınırsa kalınsın, kişinin kendisi için bile ölmeyi istemesi meşru değildir. Bu konuda Peygamberimizin koyduğu ölçü şudur:

"*Hiç kimse başına gelen bir musibet sebebi ile ölümü istemesin. Eğer illa da bu yönde bir şey söyleyecekse, 'Allah'ım! Hayat benim için hayırlı olduğu sürece beni yaşat. Eğer ölüm benim için daha hayırlı ise canımı al' desin.*" (Buhârî, "Deavât", 30)

2. İhtiyaçlar ve Dilekler

Hayatın rahat ve huzurlu devam edebilmesi için maddî-manevî birçok şeye ihtiyacımız var. Yiyeceğimiz ekmek, giyeceğimiz kıyafetler, içinde yaşayacağımız bir yuva olmadan bu hayatı sürdürmemiz mümkün mü? Bu ve benzeri ihtiyaçlarımız için bir *hayat mücadelesi* vermemiz gerekiyor. İnsanın kendince yöntemlerle, hayatın merkezine kendini alarak ve başkalarını yok sayarak hareket edemeyeceği bir uğraştır bu. Yeryüzünde yaşayan başka insanların/canlıların da bulunduğu dikkate alınarak belli sınırları gözetme zorunluluğu vardır bu hayat mücadelesinde. İşte bu mücadele sürecinde karşılaşılacak zorlukların aşılması, işlerin daha bir kolay yürütülebilmesi için sonsuz kudreti olan Rabbimizin yardımına ihtiyaç duyar ve O'na yöneliriz. Sıkıntıların, çaresizliklerin aşılmasında O'nu hatırlar, O'na yalvarırız.

Söz gelimi suları buhara, buharı buluta dönüştürüp semalarımıza taşıyan, rızkımızı çıkardığımız topraklara yine yağmur olarak döken O'dur. Kuraklık olur da toprak susuz, canlar susuz kalırsa üzerimize düşeni yapar ve ellerimizi O'na açarız. O'ndan *rahmet* isteriz. Bize bu yöntemi O'nun elçisi öğretmiştir: Bir Cuma günü idi. Allah'ın elçisi minberde hutbe okuyordu. Bir sahâbî kalkıp "Ey Allah'ın elçisi, yağmur yağdırması için Allah'a dua et." dedi. Olayı aktaran sahâbî devamla diyor ki, "Resûlüllah bu dileği yerine getirdi. Hemen ardından gök bulutlandı ve yağmur yağmaya başladı. İnsanlar evlerine zorlukla dönebildi. Yağmur ertesi Cuma'ya kadar devam etti. Aynı sahâbî ya da başka biri ayağa kalkarak bu sefer, "Allah'a dua et ya Resûlallah, yağmuru başka yöne çevirsin, suya boğulduk!" dedi. Bunun üzerine Allah'ın elçisi *"Yâ Rabbi, artık üzerimize değil, etrafımıza yağdır."* diye dua etti. Bulutların sağa-sola dağıldığını gördüm, yağmaya devam ediyordu ama Medine üzerine yağmıyordu." (Buhârî, "Deavât", 24)

Savaş, deprem, yangın, sel ve tabii afetler gibi olağan üstü haller de alacağımız bütün tedbirlere rağmen bizi zorda bırakır. Bunların üstesinden gelmek için de çaba sarf eder, elimizden geleni yaparız. Fakat bu durumda en önemlisi şudur; vereceğimiz mücadele bize her şeyi yaratan ve gerçek güç sahibi olan Allah'ı unutturmamalıdır. Her durumda O'nun gücüne sığınacak, ondan medet umacağız.

Yalnız tabii afetler sebebi ile değil, hayatta bizi korkutan, endişelendiren, üzen, telaşlandıran nice hususta Rabbimize sığınırız. Her birimizin O'nun yardımını isteyeceğimiz çok çeşitli konular vardır. Bu çeşitliliği bizzat Peygamber Efendimizin yaptığı dualarda görmek mümkündür: *"Allah'ım! Korkaklıktan, cimrilikten, tükenecek derecede yaşlanmaktan, hayat ve ölümün fitnesinden ve kabir azabından sana sığınırım."* (Buhârî, "Deavât", 44) Kazaya belaya uğramamak, düşmanları sevindirecek duruma düşmemek ve mutlu olmak gibi istekler de Resûlüllah'ın dilinde dua konusu olmuştur. (Buhârî, "Deavât", 28)

Allah'a yönelişimizin temelinde asıl yer alması gereken etken, maddî zaruretlerimizden çok Allah'a muhtaç bulunduğumuz gerçeği olmalıdır. Tasavvuf erbabının *fakr* kavramı ile ifade ettiği bu algı biçimi, Allah-kul ilişkisinde, kul tarafından sergilenmesi gereken samimi yönelişin özünü oluşturur. Dünyalığa kul olmakla yahut dünyaya tamamen sırt dönmekle ilgisi olmayan bir durumdur

sözünü ettiğimiz. Servetlere sahip iken, kendini hiçbir şeyi yokmuş gibi hissetmek ile hiçbir şeyi yok iken, kendini her şeye sahip gibi hissedebilme yeteneklerinin esrarlı bir karışımıdır *fakr* hali. Onun için, maddî fakirlik ile fakr halini karıştırmamak, üstelik onunla övünme yanlışlığına düşmemek gerekir. Evet, maddî yoksullukları ve yoksunlukları aşma arzusu hayatımızdan önemli yer tutmaktadır. Ancak asıl ihtiyacımızın, her şeyimizle Allah'a muhtaçlığımız olduğu bilincini taşımalıdır inanan insan.

B. Ölüm Ötesine Yönelik Dualar

Semavî dinler, hayat adına her şeyin yalnızca bu dünyada olup bitmediğini, ölümden sonra şahit olacağımız asıl ve ebedî bir hayatın olduğunu vurgular. İşte dünya hayatı bu ebedî hayatın hazırlık aşamasıdır. Kur'an ve Sünnette *ahiret hayatı* diye ifade edilmiş olan bu sonsuz yaşantının kalitesi, dünya hayatının dini bakımdan kalitesi ile doğru orantılı olacaktır. O sebeple dünya hayatı adı ile yaşadığımız bu kısa dönemin iyi değerlendirilmesi, insan için hayatî önem taşıyor demektir. İşte Kur'an ve Sünnet bunu başarmanın kurallarını, ölçülerini verir bize. Bu ölçüleri temelde *Allah'ın emir ve yasakları* diye ifade ediyoruz. Emirlere uymak mutluluk kapısının anahtarı, uymamak ise günah bataklığına götüren dikenli yol...

1. Günahtan Tövbe Ediş ve Affediliş

Müslüman, İslam'ı kabul etmekle teorik olarak Allah'ın emir ve yasaklarına uymaya söz vermiş kişidir. Nitekim Müslim/Müslüman, "Allah'ın emir ve yasaklarına boyun eğip teslim olan kimse" anlamına gelir. Ne var ki, insan çeşitli sebeplerle farkında olarak ya da olmayarak Yüce Yaratıcı'nın buyrukları dışına çıkar, günah işler. Prensip olarak, günahın karşılığı ise, cezalandırılmaktır.

Emre aykırı bir eylemin suç olması için onun bilinçle ve isteyerek yapılmış olması gerekir. İrade dışı olarak ya da baskı ve zorlama altında yapılan hatalı eylemler kişiyi günahkâr yapmaz. Bu durumda ortaya çıkan günah, kötü bir eylemin gerçekleşmesine sebep olan tarafa ait olur.

İnsan dünyaya tertemiz, günahsız olarak gelir. Hiç kimse doğuştan bir günah yükü getirmez. Kişi ancak işlediği günahın sorumluluğunu taşır. *"Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez."* (En'âm, 6/164) Allah'ın emirlerine titizlikle uyulduğu takdirde günahlardan sakınmak mümkün olur. Bizler insan olarak bu konuda başarılı olabilmemiz için en üstün yeteneklerle donatılmış durumdayız. Bu sebeple her düstura itaat etme yeteneğimiz vardır. Günah işleme noktasında insanın en çok yanıldığı şey, "Bundan ne çıkar ki!" deyip küçümseyerek işlediği *yanlış* işlerdir. Nitekim Hz. Âişe'nin naklettiğine göre Resûlüllah ona şöyle buyurmuştur:

"Hafife alınarak işlenen günahlardan sakın. Çünkü Allah adına bunları sorgulayacak bir görevli (melek) vardır." (İbn Mâce, "Zühd", 29)

Günah işlemek ve buna devam etmek, insan üzerinde manevî bir tahribata sebep olur. Hz. Peygamber bu konuyu şöyle dile getirir:

"Mümin, bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta belirir. Eğer işlediği

günahtan vazgeçer ve bağışlanma dilerse kalbinden o siyah nokta silinir ve kalbi parlak hale gelir. Yok, eğer günaha devam ederse siyah nokta da büyümeye devam eder (ve bütün kalbi kaplar). Yüce Allah'ın 'Hayır, hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları (günahlar) kalplerini paslandırmıştır' (Mutaffifîn, 83/14) *sözünde ifade ettiği de budur."* (İbn Mâce, "Zühd", 29)

İslam, hata işleyen bir insanın sonuna kadar günahkâr kalacağını kabul etmez. Pişmanlık duyup affedilmeyi isteyen, sonra da o günaha geri dönmeyen her günahkârın bağışlanma şansı vardır. Günahlardan kurtulup ilahî affa ulaşmak için Kur'an'ın önümüze koyduğu çözüm yolu ise, tövbe etmektir: *"Ey müminler, hep birlikte Allah'a tövbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz."* (Nûr, 24/31) Tövbe; aman dilemektir, Rabbimize el açıp bizi affetmesi için yalvarmak, yüzsuyu dökmektir.

Mayamızda günaha yatkın bir taraf vardır. Şeytan bu zaafımızı değerlendirmek üzere kıyamete kadar çalışacağını ilan etmiştir. (A'râf, 7/14-16) Onun tuzağına düşmeyenimiz yok gibidir. O yüzden "Yeryüzü günahkârların vatanıdır. Günahsız olanlar (günah işlemeyecek olanlar) dünyaya hiç gelmeyenlerdir. Rabbin huzuruna aslında günahsızlıkla değil, günahlarımızdan temizlene temizlene gidiyoruz. Fazilet dünyaya günahsız gelip buradan günahsız gitmek değil, günahlarımızdan temizlenmesini bilmektir. Ebedîliği fetheden kahramanlar, temizlenmenin en ulvi, en muhteşem vasıtalarını kullananlardır; günahtan sevaba, şerlerden hayra kahraman bir atlayışla geçebilen cesur ruhlardır." (Nurettin Topçu, *Var Olmak*, s. 31)

Bunu başarmak, yeryüzünde yaşarken semavî olana özlem duyup, irademizi de bu özlemin ardına takmakla olacaktır. Böyle bir özlem için Mevlânâ ufkumuzu açıyor: "Herkesi bir iş için yarattılar, o işin isteğini gönlüne attılar. El ve ayak istek olmaksızın nasıl hareket eder? Diken ve çöp, su ve rüzgâr olmadan nasıl gider? İsteğinin semaya yönelik olduğunu görürsen, Hüma kuşu gibi devlet kanadını aç. İsteğinin yere yönelik olduğunu görürsen ağla, inlemekten hiç geri kalma. Akıllılar önceden ağlar; cahiller sonunda başlarına vurur. Hesap ve ceza gününden pişman olmamak için başlangıçta sonu gör." (Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 339)

Günahlardan sıyrılmak için yapılacak bir hamle, bizi tövbe kapısının eşiğine getirmiş olacaktır. Resûlüllah (s.a.s.) hem durum tespiti yapıyor, hem de çözüm yolunu gösteriyor:

"Her insan hata işler. Hata işleyenlerin (Allah katında) en hayırlısı ise, tövbe edenlerdir." (Tirmizî, "Sıfatül-Kıyâme", 49)

Nedamettir, son nefes gelip çatmadan af dilemek, kendine çeki düzen vermektir tövbe. Nitekim *"Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah, bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır."* (Nisâ, 4/17-18) buyrulmaktadır.

Bir dönüştür, yanlışlarla yüklü geçmişe bir kalem çekiştir tövbe. Tek şartı samimi olarak yapılmasıdır. Kur'an'ın "Nasûh tövbe" diye adlandırdığı da samimi tövbedir: *"Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin."* (Tahrîm, 66/8) Tövbe

edip sonra tekrar hataya dönerek tövbesini bozanlar öncelikle kendilerine karşı samimi olamayanlardır. Nefsine karşı sabrı başaramayan ve kendini aldatanlardır.

"Nefsine karşı samimiyetsizliğin affı olmadığını biliyoruz. Günah işledikten sonra nefsinin huzurunda samimi lisanla hesap veren ve yaptığının ıstırabını çekmekten usanmayan günahkârlar affedilir. Kendini günahsız bilen zahitler değil, günahlarının affı için damarlarındaki kan misali özlerinden gönüllerine durmadan yaş akıtan âşıklar affedilir… Çok tespih çekenlerden ziyade, ümitsizlikle yıpranan yetimin yüzünü ümit ile güldürenler affedilecek. Bedende suç işleyenler affedilse de, ruhlara ümitsizlik, yeis ve korku dolduranlar affedilmeyecek. Sarhoş, affını arayan kalbe sahip olunca levh-i mahfuzda onu hazır bulacak. Lakin fitne ile riyanın sahipleri affolunmayacak." (Nurettin Topçu, *Var Olmak*, s. 36)

Günah işlemek bir suç; ama tövbeye yanaşmamak, günahta ısrar etmek daha ağır bir suçtur. Günahların bağışlanması yönünde dua etmek ise, Allah'ın bir emridir: Salih Peygamber'in dilinden bir çağrı ile *"O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin."* diyor Rabbimiz. (Hûd, 11/61) Bu emre uyanlara verilen müjdeye bakınız:

"Ey Âdemoğlu! Bana dua edip bağışlamamı ümit ettiğin sürece, işlediğin günahları bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Günahların göğün zirvesine ulaşsa ve sen benden bağışlanmasa dilesen seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Yeryüzü dolusu hatalar getirsen buna karşılık şirk koşmamış olarak bana ulaşsan ben de sana yeryüzü dolusu bağışlama ile karşılık veririm." (Tirmizî, "Deavât", 99)

Tövbe, günahkârın bağışlanmak için Allah'a dua etmesinin, yalvarmasının özel adıdır. Evet, ilke olarak *"Kim kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır."* (Nisa, 4/123) Ancak günah işleyene kurtuluş kapıları ardına kadar açıktır. *"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* (Hûd, 11/114) *"Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra da O'na tövbe edin ki, sizi belirlenmiş bir süreye (ömrünüzün sonuna) kadar güzel bir şekilde yararlandırsın ve her fazilet sahibine faziletinin karşılığını versin."* (Hûd, 11/3) ayeti gereği, tövbe de Allah katındaki iyi işlerden biridir. İşlenen günahtan vazgeçip pişman olmak, Allah'a yönelip içtenlikle af dilemek insan için kurtuluş yolunu açacaktır: *"O, kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir."* (Şûrâ, 42/25)

İslam'da Allah ile kulun arasına girerek *günah çıkartmak* yetkisine sahip aracı kişiler bulunması asla söz konusu değildir. Günahların affedilmesi üçüncü kişilerin tasarrufuna bırakılamaz. Herkes günahı için doğrudan Allah'a yalvarır ve taleplerini ona bizzat yöneltir.

Allah dileseydi yarattıklarının en şereflisi olan insanı bu niteliğine paralel bir şekilde günah işlemeyen bir varlık olarak da yaratabilirdi. Fakat bu takdirde meleklerin yanında insan diye bir varlığın ne değeri olurdu ki? Oysa günah işleyebilir olmakla birlikte, bu eğilimini *iyi yönetebilme* yetenek ve imkânı, insanı melekten üstün kılan incelik olmuştur. Belki de günah işleyebilir yapıda yaratılması, insana tövbe sayesinde Yaratıcı'ya yaklaşma imkân ve fırsatını hazırlayan ilahî bir tasarruftur. Filozofun dediği gibi "Yaşadıkça vazifen, halk arasında veya yalnızken her hususta Tanrı'ya şükretmek, O'nu her vesile ile

methetmek ve ölünceye kadar takdis etmektir." (Epiktetos, *Düşünceler ve Sohbetler*, s. 109)

"*Günahkârsan da ümidini kesme*" diyor Kur'an; "*Şüphesiz Rabbin, insanların zulümlerine rağmen bağışlama sahibidir.*" (Ra'd, 13/6) Ve Hz. Peygamber'in ifadesiyle; "*Günahından tövbe eden sanki hiç günah işlememiş gibidir.*" (İbn Mâce," Zühd", 30)

2. Ahiretin Sıkıntılarından Kurtuluş

Her ne kadar dünyada geçirdiğimiz sınırlı zamana ömür diyorsak da, aslında ömrümüzün doğumla başlamadığı gibi ölümle de bitmeyeceğini biliyoruz. O halde insan, dünya hayatında aradığı huzuru, başarıyı ve afiyeti, ölümden sonra yaşayacağı sonsuz hayatta da tadabilmek için duaya sarılmak zorundadır. Gerek dehşetli bir sarsıntı ile yeryüzünün sonunu hazırlayan ve insana "Kaçış nereye?" dedirten, ama sığınağı ve Rabbin huzuruna varıp durmaktan başka çaresi bulunmayan (Kıyâme, 75/7-12) kıyamet gününün zorluklarından, gerekse sonrasında başlayan ebedî hayatın sıkıntılarından kurtulabilmek için Yüce Yaratıcı'ya yalvarmalıdır.

Bu gerçekten hareketle Peygamber Efendimiz ölümden sonrası için dua etmiş, namazlarının ardından *"Yâ Rabbî! Kullarını tekrar dirilteceğin (yahut bir araya toplayacağın) gün, beni azabından koru!"* (Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 8) diye yalvarmış, dünya ve ahiret darlığından Allah'a sığınmıştır. (Ebû Dâvûd, "Salât", 358) Aynı zamanda bizim de dua etmemizi istemiş, *"Biriniz (namazda) teşehhüde oturduğu zaman şöyle diyerek dört şeyden Allah'a sığınsın: Allah'ım! Cehennem azabından, kabir azabından, hayat ve ölümün fitnesinden ve Mesîh Deccal'ın fitnesinin şerrinden sana sığınırım."* buyurmuştur. (Müslim, "Mesâcid", 20)

Dolayısıyla dualarımızda sadece gördüğümüz, yaşadığımız hayat için değil, henüz tecrübe etmediğimiz ama Kur'an ve hadislerin anlatımıyla birtakım sıkıntılar barındırdığını öğrendiğimiz ahiret hayatı içinde iyilikler dilemeliyiz. Bu konuda yapılacak duaları Allah'ın kitabı ne güzel özetlemektedir:

"Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru." (Bakara, 2/201)

Allah'a yönelişimizin temelinde asıl yer alması gereken etken, maddî zaruretlerimizden çok Allah'a muhtaç bulunduğumuz gerçeği olmalıdır.

Duanın Bazı Dinî Yönelişlerimizle İlişkisi

Dua eden insan bilir ve inanır ki, kalpten geçenleri bilen, dilden dökülenleri duyan, yapıp edilen her şeyi gören bir üstün kudret vardır. Dua bu bakımdan imanın temel göstergelerinden biridir.

Dua eden bir insanın bu eylemi dinî bir bakış açısı ile ne anlamlar ifade eder? İlk bakışta bir söz dizisinden ibaret olan dua, bu dış görünüşün ötesinde inanç, ahlak, ibadet alanları ile doğrudan bağlantılıdır.

A. Dua-İman İlişkisi

Allah'a yalvarmak, dilekleri ona arz etmek her şeyden önce bir iman meselesidir. Dua ederken varlığına, sonsuz ilmine, kudretine ve merhametine bütün benliğimizle inandığımız Yüce Yaratıcı'ya yöneliyoruz. İmanın olmadığı yerde dua yoktur. Dua eden insan bilir ve inanır ki, kalpten geçenleri bilen, dilden dökülenleri duyan, yapıp edilen her şeyi gören bir üstün kudret vardır. Dua bu bakımdan imanın temel göstergelerinden biridir.

"Bana dua edin, duanıza cevap vereyim" müjdesinin devamında *"Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min, 40/60) uyarısı var. Demek ki, duanın iman esasına dayalı bir yapısı bulunuyor.

B. Dua-Kader İlişkisi

"Kader belli ise, duaya ne gerek var?" sorusu pek çok kişinin aklından geçmiştir. Bu soruya verilecek cevap yine bir soru şeklinde olacaktır: "Acaba sizce kader ve ona bağlı olarak kaza nedir?"

Kader ve kazanın ne olduğunun doğru olarak bilinmesi, yukarıdaki ilk sorunun da cevabını hazırlayacaktır. Kaza ve kader, Yüce Allah'ın ilim ve yaratma sıfatlarının dâhilinde ve insanın hür iradesi bağlamında oluşan bir sürecin başlangıç ve sonuç noktalarını ifade eder. Şöyle ki: Yüce Allah sonsuz ilmi ile ezelden ebede var olmuş ve olacak her şeyi bilir. Hiçbir şey O'nun bilgisinin dışında kalmaz. İşte Allah'ın olacak olan şeyleri önceden bilip, vakti geldiğinde gerçekleşecek olmasına hükmetmesine *kader*, vakti geldiğinde bunların Allah'ın yaratması ile gerçekleşmesine de *kaza* denir. Şu inceliğe dikkat etmek gerekir: İnsanı ilgilendiren işlerde kaza ve kader söz konusu olunca, Allah'ın İlim ve Kudret sıfatları ile birlikte, bir de insanın hür iradesi devreye girer. Evet, Allah olacak şeyleri önceden bilir ve nasıl olacaklarına önceden hükmeder. Bu noktada kulun iradesini hangi yönde kullanacağını ezelî ilmi ile bilir ve hükmünü ona göre verir, kaderi belirler. Ancak yol ayrımına geldiğinde iyiye mi kötüye mi yöneleceğine kul kendi hür iradesi ile karar verir.

Şu halde kulun eylemlerine yönelik olarak düşünüldüğünde, kader kavramı bizim açımızdan bir tür değişkenlik arz eder. Yani kul iradesini iyi yönde kullanacaksa kader o yönde, kötü yönde kullanacaksa kader o yönde gerçekleşecektir. *"Dua başa gelen ve henüz gelmemiş olan sıkıntılara fayda verir. Ey Allah'ın kulları, duaya sarılınız."* (Tirmizî, "Deavat", 102; İbn Hanbel, V, 234) anlamındaki hadiste bu noktaya işaret edilir gibidir. Ancak Allah açısından böyle bir değişme söz konusu değildir. Çünkü O, kulun iradesinin ne yönde işleyeceğini *en baştan* bilmektedir. İşte duayı da bu noktadan tekrar düşünmek ve değerlendirmek gerekmektedir. Kulun hangi zamanda, hangi şartlar altında Allah'tan neler isteyeceğini O, ezelî ilmi ile bilmektedir. Kısaca, aslında kulun

iradesini kullanarak Allah'tan dileyeceği şey eğer kabul görecekse kaderin kendisidir. Bu sebeple dua ile kader arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir.

Kulun dua etmesi, Allah'ın ezelde vermiş olduğu hükmü ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak sonucu (kazayı) değiştiriyor değildir. Bununla birlikte, kul Allah'a yönelik isteklerini ona arz ederken içinde bulunacağı ruh hali süreklilik arz ederse, kulluk bilinci artacak ve davranışları iyileşecektir. İnsanların davranışları iyileştikçe dünya da güzel bir dünya olacaktır. Bu adeta matematiksel bir sonuçtur. Dua, Allah'ın kazasını değiştirmez. Ama duanın tesiri ile insanda bir değişiklik meydana gelmesi umulur ki, bu değişiklik sayesinde hayatın akışı değişir.

İfade ettiğimiz gibi dua kavramı, Allah'ın başta kudret olmak üzere yapıp edici bütün sıfatlarını akla getirir. Allah'ın, kâinatın işleyişi için belirlediği temel kanunlar prensip olarak değişmez. Ancak Allah, kudreti ile dilerse bunları değiştirebilir. O dilerse, İbrahim'in atıldığı ateş, yakma özelliğini yitirir. (Enbiyâ, 21/69) O dilerse Musa'nın elindeki kupkuru bir değnek koskoca bir yılana dönüşür. (Tâ-Hâ, 20/20) Bu gibi işleri Allah doğrudan gerçekleştirebileceği gibi kullarının isteği/duası üzerine de gerçekleştirebilir.

Tabiat kanunlarının akışı içinde birtakım görünür sebeplere bağlı olan işler konusunda yapılacak duaların da bu bakış açısı ile değerlendirilmesi gerekir. Söz gelimi, maddeci bir görüşle, "belli atmosferik şartlar gerçekleşince yağmurun yağması kaçınılmaz olur, dolayısıyla yağmur duasının bir anlamı yoktur." Oysa Müslüman inanır ve bilir ki, şartları oluşturan Allah'tır. Kullarının dileklerine cevap vereceğini bildiren Allah, bu şartların oluşması konusundaki dualara da cevap verebilir. Kısaca, yağmuru oluşturacak şartlar ortalıkta yokken, kulların dilemesi üzerine bu şartları oluşturarak yağmur yağdırabilir.

Evet, bulutlara Allah hükmeder. Kulun dua etmesi onun bulutlara müdahale etmesi yahut Allah'ın işine karışması anlamına gelmiyor. Kul sadece Allah'a yalvarır, O da dilerse bu duayı kabul eder. Dua deyince Allah'a iman kavramının hemen devreye girdiğini söylemiştik. Bu olmayınca, dua da anlamsızlaşıyor inanmayan insanın gözünde. Nitekim pozitivist/materyalist düşünce, kâinattaki olayları, kâinatın kendi içindeki zorunlu birtakım sebep-sonuç ilişkilerine bağladığı için, bu düşünceye göre duanın anlamı yoktur. Bir şey olacaksa olacaktır, olmayacaksa olmayacaktır.

Bir de 2000 yıl öncesi Nöron Roma'sı dönemine ait şu sözlere bakalım:

"…Ateşli dualar ederiz: Tanrım! Bana acı, filan veya falan işten kolayca sıyrılmama müsaade et! Hey alçak esir! Senin için en doğru olandan daha başka bir şey mi istiyorsun? Senin için en doğru olan şey, Tanrı'nın senin hakkında münasip gördüğünü yapmaktan ibaret değil midir?" (Epiktetos, Düşünceler ve Sohbetler, s.70-71)

Burada da duaya karşı başka bir tutum var. Mutlak kaderci bir anlayış öne çıkarılıyor. Dua etmek, bir tür kadere rıza göstermemek, Allah'ın iradesine karşı koymak ve O'na saygısızlık olarak algılanıyor. Yanlış bir Allah inancının insanı getirip teslim ettiği bir tür esaret! Hâlbuki dua etmek, kader inancına aykırı değildir. Öyle olsaydı Rabbimiz bizden kendisine dua etmemizi ister miydi?

“(Resûlüm!) De ki: Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?” (Furkân, 25/77) buyurur muydu?

C. Dua-İbadet İlişkisi

Dua dış görünüşü itibarı ile kulun dile getirdiği birtakım istekler manzumesinden ibarettir. Ancak bu istekler sıradan bir kişiye değil, Allah’a yöneltilmişlerdir. Dileklerin Allah’a yöneltilmesi, O’nu Rab olarak tanımış olmanın bir sonucudur. Buna göre yapılan her duanın arka planında şöyle bir ön ifade yer alır: “Allah’ım! Biliyor ve inanıyorum ki, her şeyi yoktan var eden sensin. Sen bir tek ilahsın. Senden başka ibadet edilmeye, Rab olarak tanınmaya layık hiçbir varlık yoktur. Her şeyin varlığını devam ettiren, herkesin ihtiyacını karşılayan, isteklere cevap verme gücüne sahip olan sensin. Bu yüzden ben de dileklerimi, ihtiyaçlarımı sana bildiriyor, senden istiyorum.”

Bu ifadeler aslında ubudiyetin yani kulluk bilincinin söz ile dile getirilmesinden başka bir şey değildir. Yükümlü tutulduğumuz tüm ibadetlerin temelinde de kulluk bilincinin ifade edilmesi hedefi yer alır. Şu hâlde dua da müstakil bir ibadettir. Peygamberimizin *“Dua ibadetin özüdür.”* (Tirmizî, “Deavât”, 1) hadisi işte bu gerçeği ifade etmektedir.

D. Dua-Zikir İlişkisi

İnsan hafızası unutmak gibi bir zaaf içindedir. İyi olsun kötü olsun, yaşadığımız ve algıladığımız pek çok şey, hafızamızdaki yerini kaybeder. Biyolojik yapı taşlarımız olan hücreler sürekli olarak yerlerini yenilerine bırakıp yenilendiği gibi, hafıza yükümüz de kendini daima yeniler. Ancak bu yenileme işlemi eskinin tamamen imha edilmesi ile değil, ikinci plana itme, üstünü örtme, perdeleme yöntemi ile olur. İşte bu arka plana itilen bilgiler, olgular, nesneler yeri ve zamanı gelince açığa çıkar, tekrar *kullanıma hazır* hâle gelir. Kısaca insan öğrenen, unutan ve hatırlayan bir varlıktır.

Din, insana Allah’ı öğretmek için vardır. Kur’an, insanı öğrendiği bu en hayatî bilgiyi yitirmeme konusunda önemle uyarır. Allah bilgisi, Allah’ı bilmek, öncelikle O’na iman ile gerçekleşir. Faal bir iman, davranışlarımıza Allah’ın istediği biçim ve yönü kazandıran temel etkendir. Ne var ki, iman, gerçekleştiği kalpte varlığını sürdürürken, davranışlarımız üzerindeki etkisini çeşitli ölçülerde yitirebilir. Bu durumda iman *bilinçli olma* niteliğini yitirmiş olur. Bu bilinç kaybı, yaratılmışta Yaratanı müşahede etme yeteneğinin paranteze alınması demektir. Bir tür, Allah’ı unutma söz konusudur burada. Maneviyat dünyamızın *gaflet* diye nitelediği bu hâl, mümin için çok büyük tehlikelere kapı aralayabilecek bir durumdur.

Esasen Kur’an, gaflet kelimesini küfür ve inkâr anlamında kullanır. Bu sebeple gönül erbabının Hak yolcusu için en tehlikeli gördüğü hâl, gaflet halidir. Gerekli ruhî yapılanmayı gerçekleştirememiş insan, yaratılışı gereği daima gaflete düşme eğilimi gösterebilir. Önemli olan, olabildiğince ruhî yükselişi yakalayarak gaflet nöbetlerinin hem sayısını hem de süresini en aza indirmektir. Böylece kul, Allah ile olan kalbî birlikteliğini en üst düzeye yükseltmiş, kısa süreli *unutma*ları derhal

*hatırlama*ya dönüştürme yeteneğini kazanmış olacaktır.

İşte *"Unuttuğun zaman Rabbini an."* (Kehf, 18/24) ayeti, bu dinamik yapıyı kazanma yönünde bir teşviktir. *"Ey iman edenler! Allah'ı çokça zikredin. O'nu sabah akşam tesbih edin."* (Ahzâb, 33/41-42) ayetinde bu teşvik daha güçlü bir söz yapısı ile ifadeye konmuştur.

Allah'ı hatıra getirmenin, O'nu anmanın Kur'an dilindeki özel adı zikirdir. Her dua aynı zamanda bir zikirdir. Zikrin asıl kaynağı ve oluştuğu yer kalptir. Dil ile yapılan zikir, kalpte oluşan cevherin sese ve söze dönüştürülmesinden ibarettir. İşte bu noktada dua ile zikir birleşir. Çünkü Allah'a *arz-ı hâl* etmek, öncelikle onu kalben hatırlamayı gerektirir. Bu hatırlama üzerinden oluşturulan istek ve arz ifadeleri demek olan dualar da zikirdir.

Büyük hadis bilgini Buhârî'nin *Sahîh*'inde Kitâbü'd-Deavât (Dua Bölümü) başlığı altında zikir konusundaki hadislere de yer vermiş olması, dua ile zikir arasında doğrudan bir bağ kurulduğunu gösterir. Bu bölümde yer alan zikir konulu hadislerden ikisini örnek olarak sunalım: Resûlüllah (s.a.s.) buyurmuştur ki:

'Günde yüz kere sübhânellahi ve bihamdihi' (Allah'ı bütün eksiklik ifade eden nitelemelerden uzak tutarım ve O'nu hamd ederek överim) diyen kimsenin deniz köpüğü kadar günahı olsa yine affedilir." (Buhârî, "Deavât", 65; Müslim, "Zikir ve Dua", 10)

"Rabbini zikredenle zikretmeyen arasındaki fark, ölü ile diri arasındaki fark gibidir." (Buhârî, "Deavât, 66)

Dua, Allah'ın kazasını değiştirmez. Ama duanın tesiri ile insanda bir değişiklik meydana gelmesi umulur ki, bu değişiklik sayesinde hayatın akışı değişir.

Duanın Unsurları

Duayı dua yapan belli unsurlar vardır ki, onlarsız dua, söz yığını olmaktan öteye geçmez.

Dua, kulun Allah'tan istekte bulunması, ihtiyaçlarını, dileklerini O'na arz etmesidir, demiştik. Ama duayı *dua* yapan belli unsurlar vardır ki, onlarsız dua, söz yığını olmaktan öteye geçmez.

Duanın cevap ve karşılık görmesine, din dilinde *icabet* deniyor. Bu karşılık, olumsuz ya da olumlu olabilir. Olumlu cevap alabilmek, yani duanın kabul görmesini sağlayabilmek için birtakım esasları gözetmek gerekiyor. Bunlara duanın usulü, adabı denir. Ne zaman, nerede ve nasıl dua edilmeli sorularının cevabını oluşturan bu esaslar, Hz. Peygamber'in söz ve fiillerine dayalı olarak ortaya konmuştur.

A. Dua Ortamı

Dua dediğimiz tılsımlı sözlerle Allah'a yönelebilmek, her şeyden önce bir yürek işidir. Her yüreğin beslendiği fizikî yapı, içinde yaşadığı maddî ortam ve geçirdiği zaman süreci, dua sözlerini etkileyen ana etkenlerdir. Birçok mekânda, birçok kişiyle ilişki kuran insanın içinde bulunacağı farklı ruh hâlleri ve psikolojisindeki her türlü değişim duayı etkiler. Her birisi dua sözlerinin kalpte oluşmasında, dilden dökülmesinde ve duanın kabul bulmasında yeri olan önemli özelliklerdir.

1. Duada Dış Ortam

Dua eden kimsenin içinde bulunduğu zaman dilimi ve mekân, duaya olan ihtiyacını belirlediği gibi, dilinden dökülecek cümleleri de etkiler. Duanın kabulü için kimi vakitlerin ve yerlerin özel bir anlamı vardır.

a. Duanın Zamanı

"Dua ne zaman edilmelidir?" Duamızın kabulünü arzu ettiğimiz için sık düşündüğümüz ve sorduğumuz sorulardan birisi budur. Duanın yapılacağı zamanda belli bir sınırlama söz konusu değildir. Her zaman ve her durumda dua edilebilir, hatta edilmelidir. Olaylar ve eylemler, içinde gerçekleştiği zaman ve yer sebebi ile ayrı bir değer ve önem kazanır. Zamanı yaratan Allah, bazı zaman dilimlerine diğerlerinden daha fazla değer atfetmiştir. Tabiidir ki, bu zamanlarda yapılacak duaların Allah katında kabul görme şansı daha yüksek olacaktır. Böyle vakitlere *icabet vakitleri* adı verilmiştir. Kur'an ve Sünnette vurgulanan bu vakitlerin belli başlılarına kısaca değinelim:

aa. Seher Vakti

Seher vakti günün en sessiz, en huzur dolu vaktidir. Uyku halinin en ağır bastığı bu zaman diliminde Allah'a sunulacak dilekler, sessizliğin koynunda adeta billurlaşır, sâfiyâne dilekler hâlinde hedefini bulur. Seher vakitleri, dünyanın meşgalelerinden kulun kendini kurtardığı bağımsızlık zamanlarıdır. Kur'an, Allah'ın rızasını kazanacak kulların seher vaktinde bağışlanma dileme alışkanlığında olduğunu bildiriyor:

"(Onlar) 'Rabbimiz! Biz iman ettik. Bizim günahlarımızı bağışla. Bizi ateş azabından koru' diyenler, sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar ve seherlerde (Allah'tan) bağışlanma dileyenlerdir." (Âl-i İmrân, 3/16-17)

“Şüphesiz, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, Rablerinin kendilerine verdiği şeyleri alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunurlar. Çünkü onlar, bundan önce iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapan kimselerdi. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde bağışlanma dilerlerdi.” (Zâriyât, 51/16-18)

Örnekler, aktarılan bilginin ve açıklanan hakikatin daha iyi kavranmasını sağlamak amacıyla verilir. Bize düşen, bu ayetlerin özünü kavrayıp uygulamak, seher vakitlerinin tadını almaya çalışmaktır. Çünkü Rahman’ın rahmeti bu vakitlerde adeta coşuyor, arındıracak kul arıyor. Kâinatın Efendisini dinleyelim:

“Allah Teala her gecenin son üçte birinde (rahmeti ile) dünya semasına iner ve şöyle der: ‘Kim bana dua eder ki, duasına karşılık vereyim. Kim benden ister ki, ona vereyim. Kim benden bağışlanma diler ki, onu bağışlayayım.’” (Buhârî, “Deavât”, 14; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 24) Allah Resûlü, “Hangi dua daha çok kabul görür?” sorusuna *“Gecenin son bölümünde ve farz namazların ardında yapılan dua”* (Tirmizî, “Deavât”, 79) diye cevap vermiştir.

Herkesin derin uykuda bulunduğu gece saatlerinde kalkmak kolay bir iş midir? Ama o iş, Allah’a yöneltilen istek cümlelerini duaya dönüştüren bir iştir. Allah’a kul olma bilincinin şekillendirdiği bütün ibadetler ve davranışlar da aynı şekilde, sözü dua olmaya layık kılar.

Seher vakti kula, sessizliğin sesini duya duya Allah’a yalvarma fırsatını sunar. Peygamberimizi buna teşvik eden de bizzat Rabbimiz değil midir?

“Gecenin bir kısmında uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a ulaştırsın.” (İsrâ, 17/79)

ab. Ramazan Ayı ve Kadir Gecesi

“On bir ayın sultanı” nitelemesi, Ramazan ayının konumunu ortaya koymak için yeter de artar bile. Ramazan ayı ki, Kur’an onda indirilmeye başlamıştır. (Bakara, 2/185) Ramazan’ın hangi gecesinde? Kadir gecesinde. Kadir gecesi, Ramazan’ın kaçıncı gecesidir? İşte bu sorunun cevabı net değildir. Ama Hz. Peygamber onu Ramazan’ın son on gününde aramamızı tavsiye ediyor. (Buhârî, “Leyletü’l-Kadr”, 2; Müslim, “Sıyâm”, 40) Bu konudaki rivayetleri değerlendiren İslam bilginleri, Ramazan’ın 26. gününü 27. gününe bağlayan gecenin Kadir gecesi olma ihtimalinin büyük olduğunu belirtmişlerdir.

Peki, bu gece niçin kesin olarak belirlenmemiştir? Kadir gecesinin Ramazan ayı içinde gizlenmiş olması, bütün Ramazan gecelerinin Kadir gecesi gibi itina ile değerlendirilmesi yönünde bir teşvik olarak algılanmıştır. Ramazan, değerli bir zaman dilimi, ama Kadir gecesi özün de özü. Onu bulup değerlendirmek ne büyük bahtiyarlık! Çünkü bin aydan daha hayırlı olan bir zaman diliminden bahsediyoruz. (Kadir, 97/3) Yılda bir sefer gelen bir zaman diliminden! Kadir gecesinde yapılacak ibadetler, bu gecenin değeri oranında sevap kazandıracaktır. Yapılacak duaların kabul görme şansı da aynı oranda yüksektir.

ac. Cuma Günü

Cuma günü, müminlerin dünya meşgalesinden sıyrılıp, mescitte Allah’ın huzurunda bir araya geldikleri kutlu bir gündür. Kulluk bilincinin ortaklaşa yaşandığı, bu bilinci taşıyan ruhların bayram hali yaşadığı gündür. Onun için bu

günde yapılacak duaların hedefe ulaşma imkânı yüksektir. Manevî bereketi bol olan bu günü olabildiğince salih amel, dua ve niyaz ile geçirmeye teşvik olmak üzere, bu gün içinde bir *icabet saati* gizlenmiştir. Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor: Ebu'l-Kâsım (Muhammed s.a.s.) *"Cuma gününde öyle bir vakit vardır ki, bir Müslüman namaz kılıp hayır dua ederken bu vakte denk gelirse, Allah ona istediğini verir."* dedi ve bu zaman diliminin çok kısa olduğu şeklinde yorumladığımız bir el hareketi yaptı. (Buhârî, "Talâk", 24; Müslim, "Cum'a", 5; İbn Mâce, "İkâme", 99)

ad. Secde Hâli

İnsan dik yapılı bir yaratılıştadır. Bu fizikî olarak belirgin olduğu gibi, tutum ve davranışlarına şekil veren ruh hâli itibarıyla da böyledir. Hep başı dik, alnı açık olsun ister. Eğilmek, bükülmek istemez. Hemcinslerine hatta Yaratıcı Kudrete karşı *diklenme* eğilimindedir. Başına buyruk olmak ve sorumluluktan kaçmak ister. Din, insanın bu *baş çekme*lerini çizgiye getirmek, ona kendini ve Yaratıcısını tanıtmak için vardır. Allah'ı tanıyan insan, kulluk bilincini yakalamanın tadı ile anlamsız büyüklenmelerden ve kendini bir şey sanma zaaflarından kurtulur. Eğmek istemediği başı, Allah'ın huzurunda eğilir. O'nun büyüklüğü karşısında fizikî yapısının en aziz bildiği kısmını, alnını yere koyar. Toprakla buluşan alnı Rabbine, "Senden geldim, yine sana döneceğim, bunun bilincindeyim" mesajını verir. Yaratıcı Kudretin azameti karşısında *hiç*liğini eylemle gösterir, secde eder.

Bu gerçeği yakalayan ruh bilir ki, sonsuz büyüklük karşısında hiçleşmek, ona sonsuz mutluluğu kazandıracaktır. Kul secdede iken, nefsin bütün isyankâr tahriklerinden kurtulur, Allah ile arasındaki bütün sunî engelleri aşar. Yaratıcısı ile bire bir, engelsiz bir iletişim kurar. Bu sebeple secde hali, dua etmek için biçilmiş kaftandır. Kâinatın Efendisi'nin, *"Kulun Rabbine en yakın olduğu hâl secde hâlidir. Öyle ise, secdede çok dua ediniz."* (Müslim, "Salât", 42) tavsiyesi, onun hayatının vazgeçilmezi idi zaten. Ebû Hureyre (r.a.) bu ihtimamı şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber secdede iken *"Allah'ım! Küçüğü ile büyüğü ile açığı ile gizlisi ile bütün günahlarımı bağışla."* (Müslim, "Salât", 42) diye dua ederdi. Yine, *"Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile.'* (Nasr, 110/3) ayetindeki emre uyarak rükû ve secde halinde çok kere şöyle derdi: *"Allah'ım! Seni bütün noksan niteliklerden uzak tutarım. Rabbimiz! Seni hamd ederek överim. Allah'ım beni bağışla."* (Müslim, "Salât"7, 42)

"Allah Resûlü'nün secdeye verdiği anlamı ve secdeden aldığı hazzı bizim yakalamamız mümkün mü?" Bu sorunun cevabı olumsuz değil, ama tam olarak "evet" demek de zor. Bize düşen, bu vadide imkânlarımız ölçüsünde yol almaya çalışmak… Bu sırra ermeye çalışan bir yüreğin ızdırabına bakınız:

"Aman Yarabbi, aman Yarabbi! Biz seni lafta, yalnız lafta ve kelimede tanıyoruz. Üstelik hikmetin karşısında vecd ve hayrete düştüğümüzü sanıyoruz. Senin, hikmetten bahsedici aklı yaratan hikmet sahibi olduğunu düşünüyorum da, patlayacak kadar şişen kafatasımı secdeye mıhlamak ve öylece kalmaktan başka yol göremiyorum. Zira secde, kendimde sandığım, kendimin diye vehmettiğim şeylerin sana iadesidir.Aman Yarabbi; ne büyük sır var secdede! Anlar gibi oluyorum ama yine de anladığımı iddia edemiyorum." (Necip Fazıl, *İman ve İslâm Atlası*, s. 370-371)

Her şeyin Allah’a ait olduğu gerçeğini yakalayanlar, hayatı anlamlandıracak formülü çözmüşlerdir. Kulluğun özünün, haddi bilmeye ve tevazua dayalı bir dünya görüşünden geçtiğini anlamışlardır. Gerçek anlamda yücelmenin, secde ruhu ile mümkün olduğunu bilirler. Bu yüzden *“Onlar ağlayarak yüzüstü yere kapanırlar. Bu da onların derin saygısını arttırır.”* (İsrâ, 17/109)

ae. Ezan ile Kamet Arası

Ezan namaz vaktinin girdiğini ilan edince, mümin ruhen ve bedenen artık namaz ortamına girmiştir. İbadete hazırlanmanın sağladığı ruhî duyarlılık, dua için iyi bir zemin hazırlar. Günde beş sefer gerçekleşen bu ortam, mümin için olabildiğince değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) *“Ezan ile kamet arasında yapılan dua reddedilmez.”* (Tirmizî, “Salât”,159; Ebû Dâvûd, “Salât”, 35) buyurmuştur.

Yukarıda belirtilen durumlar dışında, günlük hayatımızın daha kısa süreli ama çok daha fazla tekrarlanan belli zamanlarında yapılacak dualar, adeta kesintisiz bir dua hali hayatımızı sağlayacaktır. Sevgili Peygamberimiz, namazlardan sonra, evden çıkarken, yatağa girerken ve sabah kalkınca dua eder, ashabına da bunu öğretir, tavsiye ederdi. Yine çarşıya girerken, yolculuğa çıkarken, yolculuktan dönünce, bir yerde konakladığı zaman, birine veda ederken, yemekten sonra, kısaca uygun olan her fırsat ve ortamda dua eder, Allah ile olan iman bağını sözlü dileklerle de ortaya koyardı. Dua onun hayatının vazgeçilmez bir parçası idi. Allah’ın salat ve selamı ona olsun, onun şefaati de bize…

b. Duanın Mekânı

Duanın yapılacağı zamanı sınırlamak söz konusu olamadığı gibi, duanın yapılacağı belli bir yerden söz etmek de mümkün değildir. Allah, her yerde *hâzır ve nâzır* yani her yerde mevcut ve her şeyi görmekte olduğuna göre, istekler her zaman, her yerde O’na yöneltilebilir. Yürürken, çalışırken, araç içinde yol alırken, uçakta… Her zamanda ve her zeminde dua etmek mümkündür. Ancak, ibadetlerin temel özelliklerinden biri de insan hayatındaki düzenleyici rolleridir. Bu düzenleyici özellik, öncelikle uygun yer ve uygun zamanı belirleme yönelişinde kendini gösterir. Bu bakımdan, duada belli zamanların gözetilmesi gibi özel mekânların öne çıkarılması da, her şeyden önce bireysel gelişme açısından yararlı olacaktır. Öte yandan Allah’ın bazı yer ve zamanlara daha üstün değer atfettiğini biliyoruz. Dolayısıyla böyle yer ve zamanlarda yapılacak duaların kabul edilmesi daha çok umulur.

ba. Mescitler

Gündelik hayatın bunalttığı modern çağ insanı, huzur içinde nefes alabileceği mekânlara hasret. Ruhu ve zihni baskı altına alan sayısız meşgale, çok kere Allah’a yöneltilecek isteklerin, O’nunla kurulacak manevî iletişimin önüne perdeler geriyor, engeller çıkarıyor. İşte insanı bu perdeleme ve engellemelerden kurtaracak mekânların başında mabetler yer almaktadır. Allah’a kulluğun en saf ve billurlaşmış şekilde ortaya konduğu bu mekânlar, taşıdıkları manevî hava sebebi ile dua için son derece değerli ve verimli bir ortam oluştururlar.

Ulu camilerden mahalle mescitlerine kadar büyük küçük her mabet, *“Şüphesiz mescitler, Allah’ındır. O hâlde, Allah ile birlikte hiç kimseye kulluk etmeyin.”* (Cin, 72/18) emri gereği kutsaldır. Ancak aralarında bazıları diğerlerinden üstün konumdadır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), yeryüzünde ayrıcalıklı bir yere sahip olan bu mescitleri şöyle sıralamıştır:

“Üç mescitten başkası için özel yolculuğa çıkılmaz: Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve şu benim mescidim (Mescid-i Nebevî).” (Buhârî, “Savm”, 67) Şu hâlde buralarda yapılacak ibadetler ve Allah’a sunulacak dualar kabule daha yakındır. Dolayısıyla Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî’yi ziyaret etme imkânı sağlaması sebebi ile hac ibadetini, dua noktasında çok iyi değerlendirmek gerekir.

Bir müminin, girdiği mabedin sakin bir köşesinde *Rabbi ile baş başa* yapacağı dualar, bambaşka bir lezzet taşıyacaktır şüphesiz. Mabetler dışında dua etmeye en elverişli yerler ise, sakin ve insan zihninin dış etkilere karşı olabildiğince koruma altında olduğu yerlerdir. Gönül erbabının *uzlet*e düşkünlüğünün temel gerekçesi, işte bu *sükûnet*i yakalayabilmektir.

bb. Arafat

Müslümanlar için yeryüzünün en kıymetli mekânlarından biri de Arafat’tır. Arafat, Mekke’nin 25 km. güney-doğusunda yer alan düz bir alandır. Hac ibadetinin rükünlerinden biri olan *vakfe* burada yapılır. Sevgili Peygamberimiz *“Hac Arafat’tır.”* (Tirmizî, “Hac”, 57) buyurmuştur. Hac ibadetinin gerçekleşebilmesi için Arafat’ta vakfeye durulduğu esnada yapılan dualar makbuldür. Renk, dil, ırk ve cinsiyet ayırımı söz konusu olmaksızın sayısız Müslüman bembeyaz giysileri içinde mahşer görüntüsü veren bu mekânda dileklerini Allah’a sunar. Yapılan dualara müştereken “Âmin” denir. O manevî ortamda ruhlar maddî olanın cenderesinden bir süre için olsun kurtulur. Gönüller Allah’ı anmak, O’na yalvarmak üzere hürriyete kavuşur. Bunun için Efendimiz, *“En hayırlı dua, Arefe günü (Arafat’ta) yapılan duadır.”* (Tirmizî, “Deavât”, 123) buyurmuştur.

2. Duada İç Ortam Yahut Ruh Hali

Dua her şeyden önce, kul ile Allah arasında kurulan ruhî-manevî bağlantıdır. Bu bağlantıda başarıya ulaşmak, ruh dünyamıza ait birtakım oluş ve yönelişlerin dua sırasında mevcut olması ile mümkündür. Duayı daha derin ve anlamlı kılan bir ruh hâlinin özelliklerini kısaca tanımlamakta yarar vardır.

a. İrade ve Kararlılık

Bir işi yapma ya da yapmama yönünde etkinliğimizi sağlayan ruhî enerjidir irade. İrade, dua etme isteğimizin alt yapısını oluşturur. Bu enerjiyi devreye sokmaksızın yapılacak dua yavan, ruhsuz, şevksiz ve isteksiz olacaktır. Dua ancak dıştan gelecek bir baskı altında olmaksızın gönülden yapılırsa, istek ve arzu dolu kararlı bir yalvarışa dönerse sağlam bir zemine oturmuş olur.

Kararlılık başarının temel şartıdır. Başarılmak istenen işin sonuçlanmasında aceleci davranmamak, az yol alınsa da azim ve ısrarla sürekliliği sağlamak şarttır. İsteklerimize bir an önce kavuşmayı arzu etmemiz sebebiyle çok kere

kararlılıktan uzak bir tutum sergileriz. Ama isteklerimiz ile aramızda birçok engel vardır. Bu engelleri aşabilmek için uzun ya da kısa, belli bir sürecin yaşanması gereklidir. Bu süreç içinde üzerimize düşeni yerine getirmemiz gerektiğini hayat tecrübemiz bize öğretir. Bilir ve kabul ederiz ama yine de Allah'a yönelttiğimiz dileklerin bir an önce kabul edilmesini isteriz. Aceleciyiz. Yaratıcı kudretin koyduğu teşhis bu: *"İnsan çok aceleci, tez canlı yaratılmıştır."* (Enbiyâ, 21/37)

Bu aceleci tavır, bir an önce istediğim olsun ısrarı, insanı beklemediği durumlarla karşı karşıya bırakabilir. Çünkü insan bilemez, istediği şey belki de onun için sandığı gibi iyi olmayacaktır. *"Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, size onu seversiniz. Allah bilir, siz bilmezsiniz."* (Bakara, 2/216) uyarısını burada hatırlamak gerekir.

Sonra, iyilik istiyorum derken, kötülük istemiş olabiliriz. Şu ayete bakınız: *"İnsan hayra dua eder gibi şerre de dua eder. İnsan çok acelecidir."* (İsra, 17/11) Bu acele, duasının kabul görmesi konusunda insanı ümitsizliğe de düşürebilir. Oysa Allah'ın rahmetinden ümit kesilmez! (Zümer, 39/53)

Kâinatın Efendisi bu konuda önümüzü aydınlatıyor: "*Sizden biriniz; 'ben Rabbime dua ettim de duamı kabul etmedi' deyip acele etmediği müddetçe, duası kabul edilir.*" (Müslim, "Zikir ve Dua", 25)

Karıncaların birer küçük tepe görümündeki yuvaları kararlılığın, devamlılığın eseridir. Suyun aka aka mermeri aşındırdığı sıklıkla görebileceğimiz bir olay değil midir? Şartlarını taşıyorsa, yapılan duanın kabul göreceği inancını taşımak ve duada kararlı ve ısrarlı olmak gerekir. Duada ısrar, kulun Allah'a olan güveninin, O'na bağlılığının göstergesidir. Bu güven arttıkça, duada ısrar yönelişi de artar.

Diğer yandan azimkâr ve kesin bir ifade ile dua etmek, duanın kabulünü sağlayan önemli bir unsurdur. Peygamber Efendimiz; *"Duanızda azimli ve kararlı olun. (Bu Allah'ı zorlamak anlamına gelmez.) Çünkü O'nu kimse zorlayamaz."* (Buhârî, "Deavât", 21) buyurmaktadır. Yine onun ifadesi ile *"Bağışlama dileyen bunu günde yetmiş kere yapmış olsa bile yine ısrar etmiş olmaz."* (Tirmizî, "Deavât", 107) İbn Mes'ûd'un (r.a.) anlattığına göre, "*Allah'ın Resûlü duayı ve istiğfarı üç kere tekrarlamaktan hoşlanırdı.*" (İbn Hanbel, I, 394)

Duada bulunması gereken bu ruh hali göz ardı edilirse, insanın mayasında var olan bir nitelik ortaya çıkabilir: Nankörlük. Bazı dilekleri hemen kabul edilmeyen insan, içinde yaşadığı hesaba gelmez nimetleri görmezlikten gelir. Hayatı, gerçekleştirmek istediği o dileği ile anlamlandırır ve kendisini *engelleyen* kaderine küser. İşte bu, *zayıf* ve *cahil* insanın mayasındaki nankörlüğün su yüzüne çıkması hâlidir.

Dua ile ilişkili nankörlüğün başka bir şekli de rahatlık hâllerinde Allah'ı hatırlamamak, dara düştüğünde ise O'na yönelmektir.

"*İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her hâlinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider.*" (Yûnus, 10/12)

Halil Cibran, kitabının kahramanlarından birine aynı hakikati şöyle söyletir:

“Siz sıkıntınız ve ihtiyacınız hâlinde ibadet edersiniz; keşke pürneşe olduğunuzda ve bereket günlerinizde ibadet edebilseniz... Ve şayet ruhunuz sizi ibadete davet ettiğinde ağlamaktan başka bir şey yapamıyorsanız, o sizi, ağlayışa rağmen yeniden ve ama yeniden mahmuzlamalıdır, sizler yeniden gülünceye kadar.” (Halil Cibran, *Ermiş*, s. 89)

Her isteğinin kabul edilmesi insanda bir tür gevşeklik ve şımarıklık hâli de ortaya çıkarabilir. Buradan hareketle gönül erbabı, duanın kabul görmemesini iyi sebeplere yorarak, insanı duada kararlı ve sabırlı olmaya teşvik eder. Zira istedikleri derhal gerçekleşen insan, gurura kapılabileceği gibi, keyfî hareket etmeye ve sorumluluklarını ihmal etmeye de başlayabilir. Şu halde kimi zaman duanın kabulündeki gecikme, insan için bir çeşit terbiye yoludur.

b. Ümit

Yaşamak, ümit ile eşdeğerdedir. İçinde bulunduğumuz olumsuz durumun düzeleceğini, daha iyiye gideceğimizi, daha güzeli yaşayacağımızı ümit ederiz. Hayat enerjimizi besleyen damarlardan biridir ümit etmek. Bizi daima ileriye çeken, atılıma yönelten gücü bu duygudan alırız. Ümit bir tür statik elektrik kaynağı gibidir. İnsanın zor anlarda atılım yapmasını, badireleri atlatmasını sağlar. Küçük çabaların büyük emeklere dönüşmesine zemin hazırlar.

Beşeriyetimizden kaynaklanan zaaflar yüzünden işlenen günahlar, Allah’ın rızasını kazanma arzusu ile çelişkili bir durum arz etse de bu durum mümini ümitsiz kılmaz. Bütün eksiklik ve kusurlarına rağmen iyi bir kul olma yolundaki ümit ve azmini kaybettirmez. Bu ümit ve azim, gücünü Allah’ın bu konudaki vaadinden alır. Şöyle buyuruyor Yüce Allah:

“Bana dua edin, duanıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir. (Mü’min, 40/60)

Hz. Peygamber (s.a.s.) de dua edenin ufkunu bakınız nasıl açıyor:

“Allah hayâ sahibidir, cömerttir. Kulu elini kaldırıp dua ettiği zaman elini boş çevirmekten hayâ eder.” (Ebû Dâvûd, “Salât”, 358)

Duaların kabul edileceği yönündeki bu vaatler sebebi ile müminde oluşan ümit, onu *tuzu kuru* bir ruh hâline sürüklemez. “Nasıl olsa dua ettim, kabul edilir” noktasına getirmez. Aksine o, hatalarının affı ve dileklerinin gerçekleşmesi yönündeki dualarının kabul edileceği ümidi ile kabul edilmeyeceği korkusu arasında bir ruh hâline sahiptir. Çünkü Kur’an’ın öğretisi bu yöndedir:

“Allah’a (azabından) korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin.” (A’râf, 7/56)

Kur’an ayetlerinden dersler alan, kibirden uzak ve mütevazı müminlerin bu emri uyguladığını haber veriyor şu ayet:

“Onlar korkarak ve ümit ederek, Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar.” (Secde, 32/16)

Ama yine de ümidin ağır bastığı bir hâldir bu. Kul ne kadar günahkâr olursa olsun, yaptıklarına pişman olmak ve hâlini düzeltmek kaydı ile günahlarının affedileceği ümidini taşır. Bu ümidin beslendiği kaynak yine şu ilahî duyurudur:

“Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Zümer, 39/53)

Ayet işaret ediyor ki ümitsizlik, Allah'ın rahmet ve affedicilik sıfatını görmezden gelmektir. O sebeple dua eden kimse, duasının kabul edileceği yönünde ümitvar olmalıdır. Yahyâ b. Muâz'ın yaptığı gibi:

"Allah'ım! Kereminle affeyle günahlarımı! Allah'ım, günahlarımın çokluğu senin adaletinden ötürü beni korkutuyor, doğru; fakat merhametinin büyüklüğü yine de bana ümit veriyor.

Allah'ım! Cennetine layık işler yapamadım, ama cehennem azabına da dayanamam. Benim kaderim tamamen senin keremine, lütfuna ve affına bağlı!

O diriliş gününde eğer Yüce Rabbim 'Bize ne getirdin? diye sorarsa, 'Ya Rabbi, hapisten çıkan bir sefil, sırtındaki elbiseden gayri ne getirebilir ki? Lütfunla, merhametinle Ya Rab, arındır beni kirlerimden, rahmeyle bu aciz kuluna!' diye cevap vereceğim." (Eva De Vitray-Mayerovitch, *Duanın Ruhu,* s. 252)

Bir de şu vardır ki, kulun dünyada her isteğinin yerine getirilmesi elbette söz konusu değildir. Kimi istekler, bizzat istek sahibinin iyiliğine olmaması ve içeriklerinin doğru olmayışı, kimileri de isteme şeklindeki eksik ve kusurlar sebebi ile kabul görmez, reddedilir. Kabul edilme şartlarını taşımayan dua, bir tür haksız taleptir. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.s.) kabul olunmayacak duada bulunmaktan Allah'a sığınmıştır. (Müslim, "Zikir ve Dua", 18)

c. Teslimiyet

Dua sırasında insan, her şeyi Allah'ın kudret ve iradesi ile yapmakta olduğunun bilinci içinde, kula ait her türlü *yapıp etme* imkânlarının, aslında bir hiç olduğunu hâl dili ile itiraf etmeli ve büyük bir teslimiyet sergilemelidir. Teslim olmuş bir ruh, Rabbine dönerek; "Her şey senin kudretine bağlı. Sen istemezsen ben hiçbir şey yapamam. Onun için bütün varlığımla kendimi kudret ve iradene bırakıyor, yalnız senden istiyorum." demiş olur.

Dua hâlindeki kul, bütün zayıflığı, acizliği ve ihtiyaçları içinde, Yaratıcı'nın sonsuz kudretinin ve yüceliğinin bilincindedir. Bu yönüyle dua, *isteyen* ile *kendisinden istenen* arasında ve *Kulluk-Rablik* ölçüleri içinde kurulan en kısa ve en sağlam yoldur. Bu yola giren kul, *kul* olmanın gerektirdiği mütevazı konumu almış, *Rab*bin mutlak kudret ve hâkimiyetini bilmiş ve teslim etmiş demektir. Bu bilinç ve duruşun göstergesi olması bakımından duanın anlamı büyüktür. İşte bundan dolayı Peygamberimiz *"Allah katında duadan daha değerli bir şey yoktur."* buyurmuştur. (İbn Mâce, "Dua", 1; İbn Hanbel, II, 362)

Sevdiğine teslim olmak, seven ruh için en büyük hürriyettir. Sevilen ve teslim olunan sonsuz kudret sahibi Allah Teala olunca, söz konusu hürriyet de sonsuz olur. Her hatmin sonunda okuduğumuz şu cümleler, duadaki teslimiyet halinin çok güzel bir örneğini oluşturur: "İlahî! Hamdini sözüme sertâc ettim. Zikrini kalbime mirâc ettim. Kitabını kendime minhâc ettim. Ben yoktum sen var ettin, varlığından haberdar ettin. Aşkınla gönlümü bîkarar ettin. İnayetine sığındım, kapına geldim. Kulluk edemedim, affına geldim. Şaşırtma beni, doğruyu söylet, neş'eni duyur, hakikati öğret. Sen duyurmazsan ben duyamam. Sen söyletmesen ben söyleyemem. Sen sevdirmezsen ben sevdiremem. Sevdir bize hep sevdiklerini, yerdir bize hep yerdiklerini. Yâr et bize erdirdiklerini…" (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* Mukaddime)

Müslim yani Müslüman, Allah'a *teslim* olan insan demektir. Bu sıfatın belki de en çok yakıştığı insan, dua hâlinde kendini Rabbine teslim etmiş insandır.

d. İçtenlik ve Huşû

"Dini Allah'a has kılarak O'na ibadet edin." (A'râf, 7/29) buyuruyor Rabbimiz.

Kulluğun özü ikiyüzlülükten uzak olmak yani samimiyettir. Özden gelmeyen, samimiyetle dilden dökülmeyen ve görünüşte kalan arızaların musallat olduğu dua, kuru bir laf dizisi olmaktan öteye geçmez. Arkasındaki köksüz ruh hâli, onu daima ele verir. Çünkü dua dediğimiz şey, lafızdan çok o lafza şekil veren kaynaktır, yürektir, yüreğin takınacağı kulluk tavrıdır. Yaratıcı ile bağlantının ve iletişimin sağlandığı yerde, yürek gerçek kıvamını yakalamış, makbul duaya çıkış noktası olmaya hazır hâle gelmiş demektir. Mümin kul inanır ki, Allah'ın rızasını kazanmak günahsız olmakla değil, O'na kul olma çabasındaki samimiyetle mümkün olacaktır.

Belki de dua için en büyük talihsizlik, ruhunu yitirmiş mekanik bir eda ile dile getirilmektir. Bu, insanlığın ortak bir zaafıdır. "Gelenek ve alışkanlık yüzünden dua ediyoruz." diyor Montaigne, "Yemeklerin başında ve sonunda dua edip, geri kalan zamanda nefret, kıskançlık ve adaletsizlik içinde yaşayan insanları görmek hiç hoşuma gitmiyor. Bu insanlar günün bir bölümünü kötülüğe, geri kalanını da ödeşmek istermiş gibi Tanrı'ya ayırırlar. İnsanların bu kadar farklı davranışları hiç durmadan ardı ardına bu kadar sıraladıklarını görmek gerçekten şaşırtıcıdır. Aynı kalpte hem suçu, hem adaleti bu kadar sakin bir şekilde barındıran bir vicdan, nasıl huzur bulabilir?" (Montaigne, *Denemeler*, s. 143-144)

Elektrik akımı iletmek istiyorsak, bu iş için en elverişli yolu ararız. Hassas, akımın hızını kesmeyen, ona yol veren iletkenleri tercih ederiz. Duamızı adresine ulaştıracak iletken ise, yüreğimizdir. İletişim gücü en yüksek yürek, duyarlılığı en yüksek olan yürektir. Bu duyarlılığın oluşturulacağı laboratuarın adına ise, *sevgi* diyoruz. Sevgisiz yürek, katı ve yalnızdır. Samimiyetten nasipsiz, gönül dilinden aciz, kimsesizdir. En büyük yalnızlığı da Allah ile olan iletişiminde yaşar. Allah ile kurulacak iletişimin sağlıklı yürümesi, Allah sevgisi ile dolu bir yürek ister. İşte yüreğimizin derinlerinde hissetmek istediğimiz bu sevgi, Allah'a kul olma bilinci ile kazanılır, her an O'na yönelme gayreti ve samimiyeti ile beslenir.

Her geçen gün teknolojiye biraz daha esir oluyoruz. Elektronik cihazlarımızın duyarlılığı arttıkça yüreğimizin hassasiyeti zayıflıyor, farkında mıyız? Herkesin kendi derdine düştüğü, katı kalplerin kıyasıya didiştiği bir dünyada *yerini bulacak* dualar edebilmek mümkün mü? *Dünyayı omzunda taşıyan* insanlarımız vardı. *Üç günlük yol*dan gelen bir inilti, uykularını kaçırırdı onların. Onların duyarlı yüreklerinden kopan dilekler bizi de etkiler, yumuşatır, duyarlı kılardı. Dua etme ve dua alma yolunu, yumuşamayı öğretirlerdi bize.

Huşû, dua sırasında Allah'a karşı sevgi ve saygıya dayalı bir boyun eğme ve alçak gönüllülük hâlidir. Teslimiyet duygusu ile baş başa ilerler. Huşû öyle bir hâldir ki, insan dua anında adeta kendisinden alınır ve yapılacak duanın sözleri ona ilham edilir. Onun için her hâl, kendi özel duasını oluşturur.

Duanın özü kulluktur ve dua sırf bu niteliği ile kabul görmeye layıktır. Bunun için *kişisel çıkar* niteliğindeki isteklerimiz peşin peşin reddedilmez. Dua ederken

kulluğumuzu *ikrar* ederiz. Bu çizginin aşıldığı, kişisel isteklerin ön planda olduğu dualar, şeklen samimi olsa da esas itibarı ile gizli bir samimiyetsizliğin pençesindedirler. Bu yüzden duaya ibadet niyeti hâkim olmalı, talepler ve bunları elde etme durumu bunun tabiî sonucu olarak ortaya çıkmalıdır. Böyle bir ruh hâlinde sadece özel mekânlar değil, her yer mabettir. İnsanın kendini *kul* hissettiği her yer! "Eğer mabede başka bir niyetle değil, istemek için girecek olursanız alamayacaksınız." (Halil Cibran, *Ermiş*, s. 90) Yalnız, kul olanlar isteme hakkına sahip olur.

Huşû halinde söylenecek sözler adeta tükenir, hâl dili devreye girer. Hz. Peygamber'in secde hâlinde iken yaptığı şu dua, onun yaşadığı yüksek huşû hâlini gözler önüne seriyor: *"Allah'ım! Gazabından hoşnutluğuna, cezalandırmandan affına, senden yine sana sığınıyorum. Seni layığı ile övemem. Sen, kendini övdüğün gibisin."* (Müslim, "Salât", 42)

İşte böyle bir huşû ile Mevlânâ şöyle yakarıyor Rabbine: "Ey en küçük bağışı dünya mülkü olan (Allah'ım)! Ben ne diyeyim? Sen gizliyi bilirsin. Ey her zaman ihtiyacımız için sığınak olan! Biz yine yanlış yolu tuttuk. Fakat "sırrını bilsem de onu hemen açığa çıkar" dedin. (Onun için hâlimi arz ediyorum.) Candan feryat edince bağışlama denizi coştu." (Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 40)

Bu tevazu ikliminde Feridüddin Attâr'a da kulak vermemek olmaz:

"Rabbim, ben senin boynu bükük kulunum; ihtiyar günümde beni pazara sürme! Hesabıma en ufak bir salih amel yoksa da, müminken ağarmış beyaz sakalım var. Beni satarsan, ruhuma ateş salarsın, cehennem alevleri yakalar her yandan. Gönlü ateşte yanan bir kişiden ne beklenir? Ne yapabilir bir karınca kıyamet gününde? Sırları bilen sen, ulu şanından diliyorum; beni kimsesizlerin arasına sürgün eyleme! Gazabının elinde balmumu gibi döndürme beni! Lûtf u kereminden beni mahrum etme! Unut benim bütün yaptıklarımı, hayırlarımı da, şerlerimi de, rahmetinle ya Rab, kurtar beni benden! Çünkü hayır da olsa şer de olsa, benden kaynaklanan bütün işler, boynuma geçirilen halkalar olur çok olsa. Uyandırmak istemiyorsan beni eğer, koy beni gaflet uykusundaki ölü yerine! Aşağılardayım, şaşmışım, sapmışım. Yücelerdesin sen, çıkar beni bu çukurdan! Çok zamandır boyun eğmişim buyruğuna, göster sana ulaştıran yolu." (Eva de Vitray-Mayerovitch, *Duanın Ruhu*, s. 436-437)

e. Kapsayıcılık

Hayatı tek başımıza yaşamıyoruz. Varlığımızı sürdürebilmek için doğrudan ya da dolaylı olarak, bir şekilde başkalarının destek ve yardımına ihtiyacımız var. Başkaları için de biz aynı konumdayız. Bu gerçek, insanın "Sadece ben!" diyerek bir hayat sürdürmesinin mümkün olmadığını gösteriyor. Bunu göz ardı ederek yaşayan insan, bencilce bir hayat sürüyor ve tanıdığı-tanımadığı sayısız insanın hakkına bir şekilde tecavüz ediyor demektir. Bu sebeple bencilce bir hayat, Rahman'ın kullarına saygısızlıktır ki, Rahman buna razı olmaz. Diğerkâm olmak, başkalarını düşünmek, kendini onların yerine koymak müminin başlıca ahlakî erdemleri arasında yer alır. Bencillik ona yakışmaz. Bu, duada da hoş olmayan bir tutumdur. Mademki rahmetin sonsuz kaynağına yöneliyoruz, kapsayıcı olalım. Başkaları için de istemek, duamıza onları da ortak etmek, bizi *sinsi* bir

bencilliğe düşmekten koruyacaktır. Duada başkalarını da hesaba katmak, sonuçta kendine de tekrar tekrar dua etmek anlamına gelir. Sevgili Peygamberimizin dua konusunda bize öğrettiği genel ilkelerden biri de budur. O buyuruyor ki, *"Mümin kardeşine gıyabında dua eden Müslüman kula yanındaki melek, 'Bir misli de sana' der."* (Müslim, "Zikir ve Dua", 23)

Hz. Ömer anlatıyor: "Umre yapmak üzere Allah'ın Resûlü'nden izin istedim. Bana izin verdi ve *'Kardeşim, dualarında bizi de unutma'* (Bir rivayet göre 'Kardeşim, duana bizi de ortak et') diye ekledi. Resulüllah bana öyle bir söz söylemiş oldu ki yerine bana dünyayı verseler o kadar sevinmezdim. (Ebû Dâvûd, "Salât", 358)

Dua ederken kapsayıcı ve kuşatıcı olmak, Kur'an'ın açık emridir: *"Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile."* (Muhammed, 47/19) Bu emir vahiy kaynaklı dua örnekleri ile bizzat Kur'an tarafından da uygulamaya geçirilmiştir. Şu duada olduğu gibi: *"Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma."* (Haşr, 59/10) İmanın yerleştiği kalp işte böylesine geniş ve herkese açık oluyor, bir şefkat ve merhamet mekânı hâline geliyor. Hz. İbrahim'in duası, bu şefkat ve merhameti ne kadar da güzel yansıtıyor: *"Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla."* (İbrahim, 14/41)

B. Dua ve Eylem Bütünlüğü

Dua; inanç temeline dayalı ruhî yöneliş, eylem ve söz üçlüsünden oluşan bir yapıya sahiptir. Bu yapının, sahibini sonuca götürebilmesi yani duanın kabul görmesi için ayrıca duanın alt yapısını oluşturacak birtakım ilkelerin de gözetilmesi gerekir. Aynı zamanda İslam ahlakının da konuları arasında yer alan bu şartlar, müminin *duaya layık ve hazır* hâle gelmesini sağlamayı amaçlar. Bu ilkeleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Tövbe-İstiğfar ve Günahlardan Kaçınma

Günahsız kul yoktur, tamam; ama bile bile günaha girmek ve günahta ısrar etmek dua yönelişi ile açık bir çelişki durumudur. Allah'tan bir şey isteyecek, yani dua edeceksek, önce duada bulunacağımız Allah'ın isteklerini/emirlerini yerine getirme azim ve samimiyetini göstermemiz gerekmez mi? İşte bu noktada tövbe, insan hayatının her anı için önemli bir yönelişi temsil ediyor. Yüce Allah buyuruyor ki:

"Ey müminler! Hep birlikte Allah'a tövbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz." (Nûr, 24/31) Pişmanlık ve tövbe, bağışlanmaya giden yolun ilk basamağıdır. Bakınız, Allah'ın Resûlü konuya nasıl dikkatimizi çekiyor:

"Ey insanlar! Allah'a tövbe edin ve ondan bağışlanma dileyin. Ben de O'na günde yüz kere tövbe ediyorum." (Müslim, "Zikr ve Dua", 12)

Ancak samimiyetle gerçekleştirilen pişmanlık, tövbe ve istiğfar ruhumuzu arındıracak rahmet ırmağına yol verecektir. Diyor ki düşünür: "Samimiyetsiz insanlar sadece görüntüden ibaret tövbelerle hem Tanrı'ya hem de bize karşı savunma haklarını yitirmiş olurlar. Tövbe etmeden ve hiç pişmanlık duymadan af

dileyecek kadar cesur olabilirler mi? Düşüncelerinin bu derece ani değişkenliği ve şiddetli zıtlığı bende büyük bir şaşkınlığa sebep oluyor. Onlar, hazmedilmesi güç bir içsel mücadelenin temsilcileridir…

...İnsan dua etmek kadar ciddi ve saygıdeğer bir işe öylesine düzensiz bir şekilde kendini vermemelidir. Önceden karar verilmiş dingin bir eylem olmalı ve dua, özel saygı ve dikkati korumaya yatkın bir şekilde edilmelidir. (Montaigne, *Denemeler*, s. 144)

Günahlar yüzünden pas tutmuş bir yürek aynası, ilahî rahmeti nasıl yansıtsın? Böyle bir yürek, pişmanlık ateşinde yana yana paslarından kurtulur, asıl cevherini ortaya çıkarırsa affa ve dualarının kabulüne hazır hâle gelir. Temizlenen yürek ise, sahibinin diğer dileklerinin de kabulüne kapı aralar, onu ümit dolu hâle getirir. “Bir hatayı çektiği bin mihnetle sildirenler, Allah’ın yeryüzünde affederek huzuruna tertemiz çıkaracağı kullardır. Gönlündeki bir yarayı bir ömür boyu süren gözyaşlarıyla yıkayıp temizleyen kahramanlar, affın cennetinde en yükseklere tırmanmaktan başka dileği olmayan âşık gönüllerdir. Affını kolaylıkla kazanmak isteyen ona ulaşamaz. En ufak günahın affı için feda edilecek bütün bir ömrün huzuru çok görülmemelidir. Affı biz istediğimiz zaman, o, dünyadan ve ömürlerden daha pahalıya alınır. Onu Rabbimiz bağışladığı anda bir hulûsa bin günah bağışlıyor, bir aşka bin cennet sunuyor. Bazen bir günahın affı için bin niyaz lazım geliyor; bazen de bir niyaz bin günahı temizliyor.” (Nurettin Topçu, *Var Olmak*, s. 36)

2. Helal Lokma

Helâl lokma kavramı, İslamî dünya görüşünün temel belirleyicilerinden biridir. İnsanlar arası ilişkilerin büyük bir kısmı geçimlik ve rızık sağlama esasına dayalıdır. Zulüm ve haksızlıkların çoğu bu alanda ortaya çıkar. Helal lokma kavramının temelinde başkasının hakkına tecavüz etmeden rızık kazanmak, geçim sağlamak ilkesi yatar. Bu ilke bazen duyarsızlık sebebi ile bazen de hayatın getirdiği zorluklar yüzünden göz ardı edilir. Hangi sebeple olursa olsun, mümin helal ile geçinme, çoluk çocuğunu helal ile besleme azim ve direncine sahip olmalıdır. Bu konuda Allah’ın yardımını istemelidir. Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye öğrettiği dua bu bakımdan manidardır:

“Allah’ım! Beni, helal kıldığın şeyler sayesinde haram kıldıklarından uzak tut. Fazl u kereminle beni senden başkasına muhtaç etme!” (Tirmizî, “Deavât”, 111)

İsteklerini yerine getirmediğimiz bir merciden nasıl istekte bulunabiliriz? Sınırlarına riayet etmediğimiz hâlde ondan talepte bulunmak tutarsızlık değil midir? Allah’ın Resûlü bu gerçeği dua dünyamız için şöyle bir örnekle anlatır:

“Üstü başı dağınık, toz toprak içinde yollara düşen, ellerini göğe açıp “Ya Rabbi! Ya Rabbi!” diye yalvaran, buna karşılık; yediği, içtiği, giydiği haram olan, haramla beslenen bir adamın duası nasıl kabul edilir!” (Müslim, “Zekât”, 20)

Helal lokma, mümince, kulluk bilinci içinde bir hayat anlayışının sembolüdür. Dünya hayatı planında bütün hırslarımız, çabalarımız, kavgalarımız, mücadelemiz sonuçta *bir lokma* ile özetlenmiyor mu? İşte Kur’an bu lokmayı insanca, kul hakkına ve Allah hakkına riayetle kazanmanın yollarını öğretmek üzere vardır. Kısaca helal lokma, takva sahibi yani Rabbinden hakkıyla çekinen

ve sorumluluğunun bilincinde olan kulu temsil ediyor. Kabul edilmeye en layık dua ise, takva ile desteklenen duadır.

3. Söz ve Davranış Birliği

*Allah'a yöneltilen sözlü istekler*i çağrıştırması, duanın yalnızca söz kalıplarına mahkûm bir talep biçimi olarak algılanmasını gerektirmez. Duayı dua yapan, onu adeta besleyen ve *kabule karîn* eden şey eylemdir, fiildir. Peygamber Efendimiz, her alanda olduğu gibi, dua konusunda da bize örnek olarak, sözlü duanın fiilî dua ile desteklenmesi gerektiğini öğretmiştir. Yani bir şey istemeden önce, o isteğin gerçekleşmesi için gereken şartların ve sebeplerin gözetilmesini öğütlemiştir. Söz gelimi *"Duasının kabul edilmesini, sıkıntısının giderilmesini isteyen kimse, zorda kalan bir kimsenin sıkıntısını gidersin."* demiştir. (İbn Hanbel, II, 23)

O Yüce Peygamberin, *"Allah'ım! Kuvvetimin azlığını, çaresizliğimi, insanlar katında değersizliğimi sana arz ediyorum. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Sen darda bırakılanların Rabbisin. Beni kime terk ediyorsun? Beni kabaca ve çirkin bir yüzle karşılayacak olan uzak düşmana mı, yoksa işimi eline verdiğin yakın dosta mı? Eğer bana gazap etmediysen, (karşılaştığım bütün güçlüklere) aldırmıyorum. Yine de senin bahşedeceğin afiyet benim için daha iyidir."* (İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, I, 96) diye Allah'a sığınışı, dini tebliği için gittiği ve pek çok eziyet ve hakaret gördüğü Taif'ten dönüşü sırasında gerçekleşmiştir.

Kavlî dua-fiilî dua şeklindeki ayrımın, bu noktadaki inceliği ortaya koyma ve kavratma ihtiyacından doğduğu açıktır. Sözlü olarak Allah'a yöneltilen duanın, kulun fiilinden kaynaklanması ve onunla *beslenmesi* esastır. Duayı söz kalıbına dökeceğimiz zaman uyulması gereken bir adap olması bile, duanın fiille birleşmesinin sonucu olumlu etkileyeceğine işaret etmektedir. Dua etmek için özel zamanların değerlendirilmesi, kalbin dünya meşgalelerinden olabildiğince arındırılması, duadan önce eûzü besmele çekilerek Allah'a sığınılması, Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilmesi, Allah'a hamd edilmesi gibi davranışlar, kavlî duaya zemin hazırlayan fiilî etkinliklerdir. Bunlar, duanın kabulü için başvurulan *kısa vadeli* güçlendiricilerdir.

Fiilî duanın bütün bir hayata yayılan esas yapısı vardır ki, onu kısaca *Müslümanca yaşama endişesi* olarak ifade etmek mümkündür. Allah'ın emir ve yasakları konusunda duyarlı bir hayat anlayışının sahibi olmak, en geniş anlamı ile fiilî duanın benzersiz ifadesidir. Allah'ın ve kulların haklarının gözetilmediği bir ortamda yapılan dua *kuru bir söz yığını* olmaktan öteye ne kadar geçebilir? Helal-haram, emir-yasak alanları dikkate alınmıyorsa, bu alanları belirleyen Allah'tan *bir şeyler* istemenin makul bir izahını yapmak oldukça zor değil midir?

Duanın alt yapısını oluşturan davranış alanı, biri kalbî eylemlere, diğeri fizikî eylemlere ait olmak üzere ikili bir yapı sergiler.

Kalbî eylemler, işin gönül yönünü oluşturur. Nitelikleri açısından fizikî eylemler de sonuçta kalbin eseridir. Şu hâlde dualarımızın eylemlerimizle ilişkisi söz konusu olduğunda, kalp ve gönül dünyasının sağladığı enerji ile bu enerjinin şekillendirdiği davranışlar bir bütün olarak akla getirmelidir. Yani kalbin niyet, azim ve samimiyet gibi eylemleri ile bedenin çalışma, gayret etme ve sebepleri gözetme gibi yönelişleri duada bir bütün oluşturmalıdır.

Suya kanıp tavını almış bir toprağın kolayca işlenip ürüne dönüşmesi gibidir eylemlerimiz. *Suya kanmış* bir yürek, çiçek açıp meyveye durmaya teşnedir. *Ham* bir yüreğin beslediği eylemler, duayı kabul noktasına getirmede ne derece anlamlı olabilir? Resûlüllah Efendimiz, *"Biliniz ki Allah, kalbi gafil, boş işlerle meşgul bir kişinin duasını kabul etmez."* (Tirmizî, "Deavât", 66; İbn Hanbel, II, 177) buyururken bu konuya vurgu yapmaktadır.

Kur'an'da ve Sünnet'te yer alan dualar bir bütün olarak incelendiğinde, *dua* kavramının, temelde *icraat*a yöneltme ve teşvik niteliğinde olduğu görülür. Buradaki icraat, yalnız uzuvların hareketine dayalı fiilleri ifade etmiyor. Kalbin ve beynin faaliyetlerini de kapsayan fikrî ve manevî icraat; kısaca *insanı kul yapan* nitelikleri oluşturan tutum ve yönelişler de icraatın içinde yer alıyor.

Borçları sebebi ile üzüntü içinde mescitte oturan Medineli sahâbî Ebû Ümâme'ye Hz. Peygamber şöyle dua etmesini tembih etmişti:

"Allahım! Kederden ve hüzünden sana sığınırım, acizlikten ve tembellikten sana sığınırım, korkaklıktan ve cimrilikten sana sığınırım, borç altında ezilmekten ve insanların kahrından sana sığınırım."

Ebû Ümâme diyor ki: "Resûlüllah'ın öğrettiği duayı okudum; Allah üzüntümü ve borçlarımı giderdi." (Ebû Dâvûd, "Vitir", 32)

Ebû Ümâme'nin "okudum" demesi, kendisine öğretilen sözleri kuru kuruya tekrar ettiğini mi, yoksa bu duayı okurken, telkin edilen aktiviteyi de gerçekleştirdiğini mi ifade ediyor dersiniz? Hadisin verdiği mesajı yorumlayarak şöyle ifade etmek mümkündür:

"Ebû Ümâme! Üzüntülerin ve üzüntülerine sebep olan borçların -mescitte de olsa- oturmakla ortadan kalkmaz. Şu anda sen, çalışmaktan uzak, teşebbüs cesaretinden yoksun, pasif bir hâl sergiliyorsun. Bu durmadan kurtulmanın çaresi, Allah'ın yardımını isteyerek harekete geçmen, kazanarak borçlarını ödemenin yollarını aramandır. Mescitte oturup beklemekle ne üzüntün, ne de borcun biter."

Şöyle bir soru akla gelebilir: Acaba duayı *fiilî dua* yani *arzulanan bir sonuca ulaşmak için girişilen eylem* şeklinde algılayıp, "Sebeplere başvurmak ve çalışmak en güzel duadır, sözlü duaya gerek yoktur" demek mümkün müdür?

Sözlü dua, girişilecek bir işin öncesinde yapıldığı gibi sonrasında da yapılabilir. Bir faaliyete girişmeden önce dua etmek, başarılı olmak için hazırlık niteliği taşır. Ruhî bir arınma ve yöneliş sağlar. Hayata bağılılığı zayıflatan, çalışma azmini ve başarıyı sağlayacak psikolojik destek kaynaklarını kurutan karamsarlık, güvensizlik, bezginlik ve ümitsizlik hâllerinin yok edilmesine yardımcı olur. Kısacası, eylem öncesinde yapılacak sözlü dua, fiilî duanın oluşması ve hedefine ulaşması yönünde uygun bir zemin hazırlamış olur. Sözlü duanın bir işe giriştikten sonra yapılması durumunda ise, sebeplere başvurarak sergilenen emeğin ve çabanın başarıya ulaşması için Allah'ın mutlak kudretine sığınılır ve sonuç O'nun takdir, irade ve yardımına havale edilmiş olur.

Şu hâlde işi sadece söz kalıbı ölçeğinde bırakıp, sebepleri gözetmemek kadar, yalnızca eylemle yetinip, sözlü olarak ilahî yardımı dilemekten uzak durmak da hatalı bir tutum olur. Burada titizlikle korunması gereken bir denge söz konusudur. Ne yazık ki insanın *kolaycı* tabiatının bir sonucu olarak bu hassas

denge çok kere *eylem*in aleyhine bozulmakta yani dua alt yapıdan mahrum *kuru* ve *haksız* bir talebe dönüşmektedir.

"Görevi hakkı ile yerine getirmek duanın yerini tutar, demiş bir Avrupalı. Biz öyle demiyoruz. Hem görevi tam yap, hem iste…" (Senai Demirci, *Her Güne Bir Dua*, s. 149) Aksi takdirde "Madem çalıştık, Allah da vermeye mecbur" gibi bir anlayışa gidilmiş olur ki, bu, İslam inancına aykırıdır.

İkbal'e kulak verelim: "Senin duan Hakk'ın kazasını değiştirmez. Belki duanın tesiri sende bir değişiklik vücuda getirir. Eğer benliğinde bir inkılâp (değişme) vücuda gelirse, bu cihan da değişir ve bu hiç hayret edilecek bir şey değildir… Sen isteğinin ele geçmesi için dua ediyorsun, ben de senin isteğinin değişmesi için dua ediyorum." (Muhammed İkbal, *Kulluk Kitabı*, s. 184) İkbal'e bu ilhamı veren kaynak şu ayet olabilir mi: *"Şüphesiz ki bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez."* (Ra'd, 13/11)

C. Duada Şekil

Duanın birtakım istekler içeren kuru söz dizisi olmaktan çıkabilmesi, anlamlı bir ortamın hazırlanmasına bağlıdır demiştik. Bunu sağlamak için gerekli unsurların yer, zaman ve ruh hâli ile ilgili olanlarını yukarıda açıklamaya çalıştık. Şimdi duanın söz kalıbına dökülmesi sırasında duada ve dua edende bulunması gereken şekil özelliklerine değinelim.

1. Dil

Duanın vitrini dildir. Dilek ve arzlarımız, kullandığımız cümlelerde ve onlardan oluşan sözlü-yazılı metinlerde dış dünyada vücut bulur. Zorlamaya gidilmeksizin, güzel ve yalın ifadelerle dua edilmelidir. *"Allah güzeldir, güzelliği sever"* (Müslim, "İman", 41) ilkesi Yaratıcı'ya yönelttiğimiz dualarımız için de geçerlidir.

"Sözün en hayırlısı kısa ve anlamlı olandır" derler. Duada prensip olarak az sözle çok anlam ifade etmek makbuldür. Zorunluluk olmadıkça, içinde bulunulan durum gerektirmedikçe sözü uzatmak, süslü ve zorlama ifadelere başvurmak, maksada ulaşmaya engel olabilir ya da bunu geciktirebilir. İbn Abbâs diyor ki: "Secili (kafiyeli ve şiirimsi) duaları gör ve onlardan sakın. Ben Resûlüllah'ın secili dualardan daima sakındığını gördüm." (Buhârî, "Deavât", 20) Özlü ve net ifadeler kullanmamak, gereksiz yere sözü uzatmak duanın *cazibe*sine zarar verir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) dualarını kısa ve özlü tutar (Ebû Dâvûd, "Salat", 358), duada gereksiz sözler kullanmayı *aşırılık* olarak nitelerdi:

Peygamberimizin eşi Hz. Hafsa validemiz diyor ki: *"Resûlüllah odama girdi, önümde tespih olarak kullandığım dört bin adet çekirdek vardı. Durumu, 'Bunlar sayısınca sübhânallah dedim' diye açıkladım. Allah'ın Resûlü, 'Demek ki bunlar sayısınca sübhânallah dedin. Daha çok sevap kazandıracak bir cümleyi öğreteyim mi sana?' dedi. Ben de 'Öğret" dedim. Dedi ki; 'Sübhânallahi adede halkıhî' (Allah'ı, yarattıklarının sayısınca noksan sıfatlardan uzak tutarım) de.* (Tirmiz, "Deavât", 104)*"* Hz. Âişe de der ki: "Resûlüllah az sözle çok anlam ifade eden duaları tercih eder, diğerlerini terk ederdi." (Ebû Dâvûd, "Tefrîu Ebvâbi'l-Vitr", 23)

Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın oğlu anlatıyor: Babam, "Allah'ım! Senden cennetini

istiyorum; cennetinin nimetlerini, güzelliklerini ve daha şunu şunu istiyorum. Allah'ım! Cehennemden, orada suçlulara vurulacak zincirlerden, bukağılardan ve daha şundan şundan sana sığınıyorum" diye dua ettiğimi duydu ve şöyle dedi: "Yavrucuğum, ben Allah Resûlü'nün *'Duada aşırı giden insanlar olacak'* dediğini işittim. Onlardan olmaktan sakın. Eğer sana cennet verilirse, içindeki iyilikler de verilmiş demektir. Cehennemden uzak tutulursan, zaten içindeki kötülüklerden de uzak tutulmuş olursun." (Ebû Dâvûd, "Salat", 358)

Duanın Arapça olarak yapılması şart mıdır? Hayır. Önemli olan kişinin istek ve arzularını samimi bir gönül ile yüce huzura sunmasıdır. Dolayısıyla insanın en iyi bildiği dil ile dua etmesi, bunun gerçekleşmesi için daha elverişli bir ortam oluşturabilir. Ancak şunu söylemek gerekir ki, *mesnûn* yani *Hz. Peygamber'in bize öğrettiği* duaların, orijinal şekilleri ile ve tercihan anlamları da bilinerek okunması özel bir enerji sağlayacak, farklı bir ruh hâli hâsıl edecektir. Özellikle namazda edilen duaların Arapça olarak dile getirilmesi, okunan Kur'an ile bütünlük arz etmesi bakımından önemli ve anlamlıdır.

2. Âdâb

"Zât-ı Hak'tan talep vukuunda kalpten mâsivâ silinmelidir,
Her duâ müstecâb olur ammâ, talebin sureti bilinmelidir."

diyor Üsküdarlı Talat Bey. Yani Allah Teala'dan bir dilekte bulunulacağı zaman, Allah'tan başka her şey yürekten çıkarılmalıdır. Evet, Allah kendisine yöneltilen her duayı kabul eder, fakat duanın nasıl yapılacağı, şartlarına uygun olup olmadığı da bilinmelidir.

Demek ki, dua sırasında uyulması gereken birtakım usuller vardır. Kısaca değineceğimiz bu usullere genel bir adlandırma ile *duanın adabı* denir.

a. Kıbleye Yönelmek

"Dua ibadetin ta kendisidir." (Ebû Dâvûd, "Salat", 358) buyuruyor Efendimiz. Bu sebeple dua için mümkünse abdestli bulunmak, ruhî ve manevî duruluğun sağlanması açısından güzel olur. Yine mümkünse kıbleye yönelik olarak dua edilmelidir. Böyle yapmak dikkatin belli noktada toplanabilmesine ve uygun bir ruh hâline ulaşılmasına zemin hazırlar. *"Dinin direği"* olan namaz için kıbleye yöneliyoruz. Hac ibadeti, kıble yönünü oluşturan Kâbe'nin usulüne göre ziyaret edilmesinden ibaret. O hâlde dua sırasında kıbleye yönelmiş olmak da bu ibadetlerin ruhundan nasiplenmeyi sağlayacaktır.

b. Eûzü Besmele, Hamd ve Salavat ile Başlamak

"Kur'an okuyacağın zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (Nahl, 16/98) buyuruyor Rabbimiz. Kur'an okumak, Allah'a sığınarak bir işe başlama konusunda örnektir. Her hayırlı iş için "apaçık düşman"dan Yüce Yaratıcı'ya sığınmak gerekir. Şeytanın kötülüğüne karşı böylece önlemimizi alınca, yapacağımız işte başarılı olmak ve hayırlı sonuca ulaşmak için isimlerin en güzelini, Allah'ın ismini zikrederek başlamaktan daha güzel ne olabilir! Bu sebeple, her hayırlı işe besmele ile O'nu anarak, O'na sığınarak, O'nun yardımını dileyerek başlamak temel ilkedir. Kulluğun tüm güzelliğiyle ortaya çıkış

yollarından biri ve *"ibadetin ta kendisi, özü"* olan duaya da aynı usûl ile Eûzü-besmele çekerek başlamak gerekmez mi?

Eûzü-besmeleden sonra Allah'a hamd ederek başlanmalıdır duaya. Allah'ı sırf Allah olduğu için, Rab olduğu için övgülerin en yücesine layık görüp öylece övmek… Hamd bu demektir ve Yüce Yaratıcı, yeryüzünde vahyin son tecellisi olan Kur'an'ın ilk ayetine bu kelime ile başlamıştır:

"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (Fatiha, 1/1)

Allah'ı yücelttikten sonra Peygamber Efendimizi hatırlayarak ona salat ve selam göndermek de duanın adabındandır. Genel anlamda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) salat ve selam göndermek, Allah'ın bir emridir: *"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey Müminler! Siz de ona salât edin, selâm edin."* (Ahzâb, 33/56) *"Peygambere salât getirinceye kadar, yapacağın dua gök ile yer arasında asılı kalır, yerine ulaşmaz."* (Tirmizî, "Salat", 352) buyuruyor Allah'ın Resûlü. İşin özünü yine ondan dinleyelim:

"Biriniz dua etmek istediği zaman Rabbine hamd ederek, O'nu överek, Peygamberine salât ve selâm ederek başlasın, sonra dilediği şekilde dua etsin." (Ebû Dâvûd, "Salat", 358)

Allah'ı tenzih etmek yani O'nun her türlü eksik ve kusurdan uzak olduğunu söyleyerek yüceliğini dile getirmek, duaya başlama adabının son adımıdır. Bundan sonra artık sıra duaya, kulun Rabbine sunacağı dileklere gelir. Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Yüceler yücesi ve bağışlayıcı olan Rabbimi bütün eksikliklerden tenzih eder, uzak tutarım (Sübhâne Rabbiye'l-Aliyyi'l-A'le'l-Vehhâb)* (Heysemi, *Mecmeau'z-Zevaid*, X,240)*"* diyerek Allah'ı yücelttikten sonra duaya başlardı.

c. Elleri Göğe Açmak

Dua sırasında avuçlar yukarıya gelecek şekilde elleri açık tutmak, istek ve niyazın anlamına uygun bir hâldir. Ellerin yukarıya, göğe doğru kaldırılması, Allah'ın gökte ve belli bir mekânda oluşundan değil, göklerin yücelik ve azameti temsil etmesi sebebi iledir. Peygamber Efendimiz dua ederken bazen koltuklarının beyazlığı görünecek kadar ellerini yukarı kaldırırdı. (Buhârî, "Deavât", 23) O buyuruyor ki; *"Allah'a avuçlarınızı yukarıya getirerek dua edin, ellerinizin tersini değil. Duayı bitirdiğiniz zaman da ellerinizi yüzünüze sürün."* (Ebû Dâvûd, "Salat", 358)

d. Makul Şeyler İstemek

Haram kılınan veya gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyler asla duaya konu edilmemelidir. Böyle bir şey, Allah'a karşı büyük bir saygısızlık olur. Söz gelimi, haksız kazanç elde etmek, usulsüz makam ve mevki sahibi olmak gibi gayri meşru bir iş için Allah'ın yardımını istemek çirkin ve anlamsızdır. Aynı şekilde hiç ölmemek ya da hemen ölmek için dua etmek, adaletin gerçekleşmemesi ya da diğer kulların hakkına aykırı bir durumun oluşması için el açıp yalvarmak, dua konusu olamaz.

e. Sesi Fazla Yükseltmemek

Dua hâli tevazu hâlidir, Yüceler Yücesi'ne yalvarma hâlidir. Dua sırasında sesi

fazla yükseltmek, bu ruh hâline aykırı düşer. Nitekim Kur'an'da *"Rabbinize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez."* (A'râf, 7/55) buyrulmaktadır. Ebû Mûsâ el-Eş'arî diyor ki: "Resûlüllah ile bir yolculukta idik. Yükseğe çıktığımızda tekbir getiriyorduk. Resûlüllah buyurdu:

"Ey insanlar! Kendinize sıkıntı vermeyin. Çünkü siz sağır yahut gaipte olan birine dua etmiyorsunuz, işiten ve gören Allah'a dua ediyorsunuz." (Buhârî, "Deavât", 50)

"Namazında/duanda sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi arası orta bir yol tut." (İsra, 17/110) ayeti, Müslüman'a her hâlinde olduğu gibi dua ederken de dengeli ve ölçülü olmayı öğütlemektedir. Bütün bu uyarılara uygun olarak dua yapıldıktan sonra "Âmin!" (Kabul et Allah'ım!) demek de duanın adabındandır.

Dua her şeyden önce, kul ile Allah arasında kurulan ruhî-manevî bağlantıdır. Bu bağlantıda başarıya ulaşmak, ruh dünyamıza ait birtakım oluş ve yönelişlerin dua sırasında mev-
cut olması ile mümkündür.

Duanın Fizikî ve Ruhî Yapımız Üzerindeki Etkileri

Sonsuz kudret sahibi Allah'a dua etme bilinci, her şeyden önce O'na karşı büyük bir güven duygusu beslemeyi beraberinde getiriyor. İnsana yalnız olmadığı; bir koruyucusunun, kendisini her an gören ve gözeten bir kollayıcısının bulunduğu duygusunu aşılıyor.

Gerek günlük hayatımıza gerekse düşünce dünyamıza ait yöneliş ve isteklerin Yaratıcı Kudret'e iletilmesi demek olan duanın inanmış yürekler üzerinde birtakım etkiler bıraktığı biliniyor. Bu olumlu etkiler ağırlıklı olarak psikolojiktir. Ancak duanın tesirini sadece duygu ve fikir dünyamız ile sınırlamak doğru değildir. Maddî yapımız üzerinde de duanın etkilerini görmek mümkün olabilmektedir. Uygun şartlarda yapılan duanın karşılıksız kalması mümkün olmadığı gibi insan üzerinde etki bırakmaması da söz konusu olamaz.

Hz. Peygamber'den nakledilen birçok rivayetten, sağlık ve afiyet dileklerinin önemli bir dua konusu olduğunu anlıyoruz. Söz gelimi, *"Allah'a, sağlık ve afiyet dileğinden daha sevimli bir dua yapılmamıştır."* (Tirmizî, "Deavât", 102) rivayeti duanın psikolojik ve fizik etkilerine işaret eden kapsayıcı bir örnektir.

A. Duanın Psikolojik Etkileri

Gündelik hayatımızda yaşadığımız örtülü ya da açık korku ve endişeler, mücadele ve didişmeler ruh dünyamızda büyük bir gerilim meydana getiriyor. Modern zamanların *karabasan*ı diyebileceğimiz stres olgusu, bu gerginliğin en açık göstergesi değil mi? Modern hayat, getirdiği *güzellik*ler karşılığında pek çok şeyimizi aldı, götürdü. Güven duygusu, kaybettiklerimizin başında yer alıyor. Sükûnetini yitirmiş bir ruh hâli hâkim oldu insana, insanlara, toplumlara… İşte böyle bir ortamda sonsuz kudret sahibi Allah'a dua etme bilinci, her şeyden önce O'na karşı büyük bir güven duygusu beslemeyi beraberinde getiriyor. İnsana *yalnız* olmadığı; bir koruyucusunun, kendisini her an gören ve gözeten bir kollayıcısının bulunduğu duygusunu aşılıyor. Büyük bir rahatlama, ruhî durulma ve durulanma hâli yaşatıyor dua.

"Dua alışkanlık hâline geldiği ve içten olduğu zaman etkisi çok berraklaşır. Duayı iç salgı bezlerinden birine benzetebiliriz. Mesela tiroit veya böbrek üstü bezleri gibi, dua da birtakım zihnî veya organik değişikliklere sebep olur. Bu değişiklik, gittikçe artan bir süratle olur. Sanki şuurun derinliklerinde bir ışık yanmıştır. İnsan kendisini olduğu gibi görür. Egoizmini, hırsını, hatalarını, gururunu keşfeder. Ahlakî görevlerini yapmaya hazırdır. Fikrî ve zihnî tevazuu, olgunluğu kazanmaya çalışır. Böylece insanın önünde iyilik kapıları açılır. Yavaş yavaş ruhî bir sükûna kavuşur. Asabi hâllerine ve ruh faaliyetlerine bir ahenk hâkim olur. Fakirliğe, iftiraya karşı büyük bir sabır kazanır. Ölüme, hastalığa, ızdıraba, yakınlarının kaybına azimli bir tahammül gösterir. Duaya koyulmuş bir hastasını gören hekim sevinebilir. Duanın doğurduğu huzur, tedavide kuvvetli bir yardımcıdır. Bununla beraber duayı [uyuşturma etkisi gösteren] morfine benzetmemelidir. Dua edenin saf ve temiz bakışları, berrak, neşeli ifadesi, vakur, efendi hâli, gerektiği zaman askerin veya şehidin ölümü küçümsemesi, hepsi birden uzuvların ve ruhun derinliklerinde saklanan gizli hazinelerin varlığını ifade ederler." (Alexis Carrel, *Dua*, s. 48)

B. Duanın Fizyolojik Etkileri

Esas olan, fizikî hastalıklara tedavi amaçlı müdahalelerin fizikî-tıbbî yöntemlerle yapılmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Tedavi olun. Allah,*

yaşlılık dışında, verdiği her derde derman da vermiştir." (Ebû Dâvûd, "Tıb", 1) hadisi ile bu yönlendirmeyi yapmıştır. Fakat acaba tıbbî tedavi yanında, fizikî hastalıkların iyileşmesinde duanın da etkisi olur mu? Rasyonalist bir bakışla bu soruya verilecek olan cevap "Hayır"dır. Ancak bazı olguların inkârı anlamına geleceğinden bu cevap *aceleci* bir cevap olacaktır. Biliyoruz ki, insan sadece beden dediğimiz fizikî yapıdan ibaret değildir. Gerçekte, onu *insan* yapan, ruh dediğimiz varlığın da sahibidir. Ruhun varlığı üzerinden yaşadığımız farklı bir anlam dünyası vardır. Bu dünyanın sırlarını keşfetmeye çalışan psikoloji bilimi ortaya koyuyor ki, insanın maddî yapısı ile ruhî/manevî yapısı daima karşılıklı etkileşim hâlindedir. Son derece neşeli bir durumda iken elimize batan bir iğne her şeyi değiştirebilir; keyfimiz kaçar, dünyayı biraz öncekinden daha farklı görebilir. Hatta bizim bu durumumuz yanımızdakilerin de *dünya*sını değiştirebilir. Tıpkı bunun gibi, ruh dünyamızda meydana gelen birtakım değişiklikler de fizik yapımızı etkilemelidir, etkiler. Aşırı sinirlendiğimizde "tüylerim diken diken oldu" deriz. Bu çok kere mecazî bir ifade olarak kullanılsa da çıkış noktası bir vakıaya dayanır. Gerçekten aşırı korku ya da öfke hâllerinde tüylerimiz dikilir. Büyük ve ani bir üzüntü yaşayan bazı insanların saçlarının birden bire bembeyaz hâle gelmesi de ruh dünyamızın fizik yapımızı etkilediğinin göstergesidir.

Olumsuz ruhî olaylar bedenimiz üzerinde olumsuz etkiler yapıyorsa, olumlu ruhî olaylar da beden üzerinde olumlu etkiler bırakmalıdır. İç dünyamızın dış etkenlerden olabildiğince sıyrıldığı, ruhun berraklaştığı, Yaratıcı ile iletişim kurulduğu dua hâli, bu olumlu etkilerin oluşması için son derece uygun bir ortam oluşturabilir. Bu ortamın yakalanması hâlinde fizikî bazı rahatsızlıkların dua ile olumlu yönde seyretmeye başlaması mümkündür. Kur'an tarihî bir örnek üzerinden bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

"Eyyub'u da hatırla. Hani o Rabbine, '(Allahım!) Şüphesiz ki, ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin' diye seslenmişti. Biz de onun duasını kabul edip, kendisinden dert namına ne varsa gidermiştik." (Enbiyâ, 21/83-84)

Günümüzde Avrupa'da ve Amerika'da hapishane, hastane, yetiştirme yurtları gibi zor durumda olan insanların bulunduğu ortamlarda yaşanan acıları dindirmek ve hissedilen manevî boşluğu doldurmak üzere din görevlilerinin istihdam edilmesi, böyle bir etkiye duyulan inancı göstermektedir. İyileşmesi imkânsız görünen hastalıklarda bile dua ile hastanın moralini yüksek tutmanın, duygu dünyasını düzenlemenin ve umudunu canlandırmanın olumlu etkileri artık uzmanlarca kabul edilmektedir. Hatta sadece kendi dua etmesiyle değil, kendisi için dua edenler olduğunu bilmesiyle de hastalarda fiziksel iyileşmeler görüldüğü deneylerle ispatlanmıştır.

Hayat ilahî kudretin bir yansıması olarak bütünü ile bir duadan ibarettir. Biz farkında olalım veya olmayalım her şey O'na teslim olmuş ve O'na yönelmiş durumdadır. İnsana düşen, bu akışın farkında olduğunu kalbi, dili ve hayat tarzı ile ortaya koymak ve kendi hayatını da duaya dönüştürmektir.

"Eyyub'u da hatırla. Hani o Rabbine, '(Allahım!) Şüphesiz ki, ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin' diye seslenmişti. Biz de onun duasını kabul edip, kendisinden dert namına ne varsa gidermiştik."
(Enbiyâ, 21/83-84)

Beddua

"Kendinize, çocuklarınıza, hizmetçilerinize, mallarınıza beddua etmeyin. Sonra Allah'ın isteneni vereceği bir saate rastlarsınız da duanıza icabet eder."
(Ebû Dâvûd, "Salât", 362)

Birisi hakkında olumsuz bir durumun oluşması için Allah'tan dilekte bulunmaya beddua diyoruz. Beddua, Farsça kötü anlamına gelen *bed* ve Arapça *dua* kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuş bir isimdir.

Hz. Peygamber, bedduayı tasvip etmemiş, hayatı boyunca birçok sıkıntıyla ve eziyetle karşılaşmış olmasına rağmen, birkaç olay dışında, muhataplarına beddua etmek yerine dua etmeyi tercih etmiştir. O, kendisine gelerek "Ya Resûlallah! Müşriklerin aleyhine dua et." diyenlere, *"Ben lanetçi olarak gönderilmedim. Ben ancak ve ancak rahmet olarak gönderildim!"* buyurmuştur. (Müslim, "Birr ve Sıla", 24) Bir başka defasında sahâbîler, "Ey Allah'ın Resûlü, Sakif kabilesinin okları bize çok kayıp verdirdi. Onlara beddua et." deyince Peygamber Efendimiz beddua yerine şöyle dua etmiştir: *"Allah'ım! Sakîf kabilesine hidayet ver/doğru yolu göster."* (Tirmizî, "Menâkıb", 74)

Hâlbuki zulme ve haksızlığa uğrayan kimselerin yapacağı bedduanın, hedefini kolaylıkla bulacağını bize hatırlatan da Peygamber Efendimizdir. Buna rağmen o, zulme uğradığında bile sabretmeyi ve bıçak kemiğe dayanmadan beddua etmemeyi benimsemiştir. Kendisi de bizzat mazlumun bedduasına hedef olmaktan Allah'a sığınmıştır. (İbn Mâce, "Dua", 20) Ayrıca, Yemen'e vali olarak gönderdiği Muâz b. Cebel'e *"Mazlumun bedduasından sakın, Çünkü bu beddua ile Allah arasında perde yoktur."* (Buhârî, "Mezalim", 9) diye tembihte bulunmuştur.

Allah Resûlü, Mekke döneminde İslam'ı tebliğ etmek üzere gittiği Tâif'te taş yağmuruna tutulmuş, ayakları kanlar içerisinde kalmıştı. O sırada Allah tarafından kendisine "onlar aleyhinde yapacağı bedduanın kabul edileceği, dilerse onları

helak edeceği" bildirilmişti. Buna rağmen o, *"Ya Rabbi! Belki bunların soyundan sana ibadet edecek nesiller gelir"* diyerek onların helakini değil, affını istemişti. (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 7; Müslim, "Cihad ve Siyer", 39) Yine o Uhud Savaşı esnasında dişini kıran, yüzünü yaralayan düşmanları için; *"Allah'ım! Kavmimi hidayete erdir, çünkü onlar bilmiyorlar"* (Buhârî, "Ehadîsü'l Enbiyâ", 54; Müslim, "Cihad ve Siyer", 37) *bu* diyerek dua etmiştir.

Dinin haksızlık ve zulüm saydığı durumlar karşısında beddua etmenin meşru olduğunu ifade eden hadisler de vardır. Bizzat Hz. Peygamber'in böyle durumlarda beddua ettiği ve bedduasının etkili olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Söz gelimi daha dini tebliğinin ilk yıllarında bir gün Resûlüllah secde halinde idi. Kendisini öfke ve inkârla karşılayan Mekkeli müşriklerin liderlerinden Ukbe b. Ebî Muayt yanına gelerek, bir hayvanın iç organlarını onun sırtına atmıştı. Hz. Fâtıma onu babasının sırtından alıp atmış ve bunu yapanlara beddua etmişti. Allah'ın Resûlü de başını kaldırmaksızın Utbe ile bu işe karışan diğer kişiler hakkında şöyle buyurmuştu: *"Allah'ım! Kureyş'ten Ebû Cehl b. Hişâm'ı, Utbe b. Rabîa'yı, Şeybe b. Rabîa'yı, Ukbe b. Ebî Muayt'ı ve Ümeyye b. Halef'i sana havale ediyorum."*

Olayı rivayet eden Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'in bedduasının kabul edildiğini ve Ümeyye b. Halef dışındaki kimselerin Bedir Savaşı'nda öldürüldüklerini söylemektedir. (İbn Hanbel, I, 393)

Yine Hendek Savaşı esnasında Müslümanların oyalanmasına ve namazlarını kılamadan vaktin geçmesine sebep olan müşrikler için beddua eden

Peygamberimiz; *“Bizi orta namazından (yani ikindi namazından) alıkoydular. Allah da onların evlerine ve kabirlerine ateş doldursun.”* (Ebû Dâvûd, “Salât”, 5) buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in seyrek de olsa başka bazı sebeplerle de beddua ettiği kaynaklarda yer almaktadır. Gözü doymaz, tatmin olmaz insan tipi için *“Dinara, dirheme, kadifeye, süslü kıyafete kul olanın burnu sürtülsün”* (Buhârî, “Rikâk”, 10) şeklindeki bedduası buna bir örnektir. Yine ihtiyarlığı anında annesi ile babasından birine yahut her ikisine yetişip de, onlara güzelce hizmet etmesi sayesinde cennete giremeyen kimse içinde Peygamberimizin benzer bir bedduası vardır. (Müslim, “Birr ve Sıla”, 3)

Gerçekten mecbur kalmadıkça beddua yerine duaya başvurmak, karşılaşılan zor durum için Allah’ın yardımını istemek, İslamî nezakete daha uygundur. Haklı bir sebebe dayalı da olsa, birinin kötülüğünü Allah’tan istemek insanın ruh dünyası için iyi açılımlar sağlamaz. Beddua etmek yerine, sabredip bağışlamak tavsiye edilmiştir. Kur’an’da *“Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”* (Şûrâ, 42/43) buyrulmuştur. Özellikle insanın kendisi, çocukları ve yakınları söz konusu ise, beddua daha da sevimsiz bir hâl alır. Allah’ın Resûlü uyarıyor:

“Kendinize, çocuklarınıza, hizmetçilerinize, mallarınıza beddua etmeyin. Sonra Allah’ın isteneni vereceği bir saate rastlarsınız da duanıza icabet eder.” (Müslim, “Zühd ve Rekâik”, 19; Ebû Dâvûd, “Salât”, 362)

O hâlde Rabbe yalvarış olmaları bakımından dua da beddua da bir, ama ikincisi pek makbul bir şey değil!

“Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”
(Şûrâ, 42/43)

Dua ve Tevessül

“Allah’ım! Peygamberin, Rahmet Peygamberi Muhammed hürmetine senden istiyor ve sana yöneliyorum. Ey Muhammed! İhtiyacımın gidermesi için senin şefaatçi olmanı istiyorum. Allah’ım onun, hakkımdaki şefaatini kabul eyle.”

Tevessül, kıymetli kabul edilen bir varlık ya da olguyu araya koyarak, onun yardımıyla bir maksada yaklaşma, bir arzuyu elde etme çabasıdır.

Nitekim *vesile*, Kur'an'da da bu kök anlamı içermek üzere *Allah'a yaklaşmak için işlenecek iyi ameller* anlamında kullanılmıştır:

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz." (Mâide, 5/35)

Buna göre ayette şu mesaj verilmiş oluyor: Boş durmayıp, sadece iman etmek ve Allah'tan korkmak ile yetinmeyerek Allah'a yakınlık için vesileler araştırınız. En uygun sebeplere başvurarak, Allah'ın sevgisini kazandıracak güzel ameller yapma yönünde iradenizi kullanınız. Allah yolunda, İslam uğrunda, doğru yol üzere var gücünüzle gayret ediniz. (Bak. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1669)

Kısaca tevessül, Kur'an'da, Allah'a yaklaşmak için salih amellerde bulunmak, yani bu amelleri Allah'a yakınlaşma aracı kılmak anlamına geliyor. Acaba, Allah katında değeri olduğuna inanılan bazı salih kimseler de Allah'a yaklaşmak ve bazı isteklere ulaşmak için vesile yani aracı kılınabilir mi?

Burada, yardımın yalnızca Allah'tan geleceği ilkesi önemli bir kıstas durumundadır. Her türlü durumda insanlara yardım yetkisinin ve kudretinin yalnız Allah'a mahsus olduğuna inanılmaması, başkalarının da kullara bizzat yardımda bulunabileceğine inanılması, şirk yani Allah'a ortak koşmaktır.

Peki, böyle değil de, yardımın ancak Allah'tan geldiğine; dua ve istekleri sadece O'nun kabul veya reddettiğine inanmakla

birlikte, "Yarabbi Peygamberin hürmetine" "Filanca zatın senin katındaki değeri hatırına, yüzü suyu hürmetine duamı kabul et" denilirse bunun bir sakıncası var mıdır?

Vesile kelimesinin Kur'an'da kullanıldığı anlam ile sınırlı olmadığını, ilke olarak bazı kişileri vesile edinmenin de meşru olduğunu gösteren bilgilere sahibiz. Her şeyden önce şefaat kavramı, salih ameller yanında bazı kişilerin de -yukarıda zikredilen şartlarla- vesile edilebileceğini gösterir. Çünkü kulların günahlarını affedecek olan Allah'tır. Bununla birlikte başta *"Cennette insanlara ilk şefaat edecek benim. Peygamberler içinde, en çok inananı bulunan kişi de benim."* (Müslim, "İman", 87) buyuran Peygamberimiz olmak üzere, diğer peygamberler ve Allah'ın izin vereceği diğer kıymetli kişiler kıyamette aracı/şefaatçi olacaklardır. Nitekim Hz. Peygamber *"Kıyamet günü üç zümre şefaat eder: Peygamberler, sonra din bilginleri, sonra şehitler."* (İbn Mâce, "Zühd", 37) buyurmaktadır.

Kişilerin vesile edilebileceğine dair sünnetten de deliller vardır: Gözleri görmeyen bir sahâbî Peygamberimize gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, gözlerimi yitirdim. Benim için dua buyur." demiş, Peygamberimiz de ona abdest almasını, iki rekât namaz kılıp *"Allah'ım! Peygamberin, Rahmet Peygamberi Muhammed hürmetine senden istiyor ve sana yöneliyorum. Ey Muhammed! İhtiyacımın gidermesi için senin şefaatçi olmanı istiyorum. Allah'ım onun, hakkımdaki şefaatini kabul eyle."* diye dua etmesini söylemiş ve şöyle eklemiştir: *"Bir ihtiyacın olduğu zaman hep aynısını yap!"* Sahâbî söyleneni yapmış ve gözleri açılmıştır. (İbn Mâce, "İkâme", 189; Tirmizî, "Deavât", 135; İbn Hanbel, IV, 138)

Yine, bir kuraklık zamanında Hz. Ömer (r.a.) şöyle bir yağmur duası yapmıştır:

“Allah’ım! Sana, Peygamberini vesile edinerek yalvarırdık, bize yağmur lütfederdin. Şimdi de sana Peygamberinin amcasını vesile edinerek başvuruyoruz, bize yağmur lütfet.” Bu dua üzerine yağmur yağmıştır. (Buhârî, “İstiska”, 3)

Ölmüş kimselerin kabirlerinin mescide dönüştürülmesi, bu kabirlerde adaklar adanıp Allah’a değil de kabir sahibine yalvarılması suretiyle şirke düşülmesi endişesi ile bazı âlimlerimiz duada tevessülü kabul etmemiştir. Oysa yasaklanan, Peygamberimizin ve büyük zatların ruhaniyetini vesile edinmek değil, onların kabirlerini ibadet yeri hâline getirerek kime dua edeceğini şaşırmaktır.

Temel ilke olarak, Allah’a yakınlaşmak başta olmak üzere, manevî yöndeki bütün istekler doğrudan doğruya Rabbimize yöneltilmelidir. Fâtiha suresinde bu ilke apaçık bir şekilde ortaya konmuştur:

“(Allahım) Ancak sana ibadet eder, ancak senden yardım isteriz.” (Fâtiha, 1/5) Kaldı ki, maddî kaynaklı isteklerin de temelde karşılayıcısı Allah’tır. Maddî plandaki kişiler, sadece vasıtadır. Bunu böyle bilip, inanmak gerekir. Dolayısıyla durum ne olursa olsun, duaları Allah’a değil de türbelerde, mezarlarda yatan zatlara yöneltmek, Allah’ın huzurunda dile getirilecek ihtiyaçların karşılanmasını onlardan istemek, insanı şirke bulaştıracak yasak işlerdir.

Allah'a yakınlaşmak başta olmak üzere, manevî yöndeki bütün istekler doğrudan doğruya Rabbimize yöneltilmelidir.

Bedene Kavuşmuş Dua:
Namaz

"Derin sevgi ve saygının doruk noktası, saygıya konu olanın önünde toprağa değecek kadar başını eğmektir. Bu durumda kişinin benliği ve şuuru bir nokta üzerinde en yüksek dereceye yoğunlaştırılmış olur…

Önceki peygamberlerin getirdiği şeriatlarda -belli vakitlere bağlı olmaksızın- meşru olan namaz ibadeti, Hz. Peygamber'in miracında Müslümanlar için günde beş vakit olarak farz kılınmıştır. Dua ile namaz arasındaki sıkı ilişki, daha bu ibadetin Kur'an dilindeki isminde, *salat* kelimesinde ortaya çıkıyor: Sözlükte dua anlamına gelen *salat* kelimesi, İslamî bir terim olarak Allah'ın beş vakit kılınmasını emrettiği, Hz. Peygamber'in de öğretip uyguladığı şekilde kalp, dil ve bedenle yapılan bir ibadettir. Namaz, Allah'ı yüceltmek, gönülden gelen bir saygı ile O'nun huzurunda durmak, O'nun kelamından okumak, O'nu noksanlık ifade eden bütün niteliklerden uzak tutarak övmek, O'nun verdiği nimetlere şükretmek, O'nun huzurunda vücudun en aziz yeri olan alnı yere koyarak tevazu göstermek, dua ve niyazda bulunmak gibi kulluk, teslimiyet ve tevazu yüklü birçok eylemi anlamlı ve ahenkli bir şekilde bir araya getirmektedir. (İ. Karagöz-H. Altuntaş, *Namaz İlmihali*, s.23)

Kelimelerin sözlük anlamları ile terim anlamları arasında bir bağlantının bulunuşundan hareketle, namaz ibadetinin özde bir dua eyleminden ibaret olduğunu söylemek yanlış olmaz. Resûlüllah'ın miracı sırasında farz kılınan namaz ibadeti, müminin de miracıdır. Bu demektir ki, namaz, onu meydana getiren kıyam, rükû, kuûd ve secde gibi fiillerin manevî ve sembolik yönü ile okunan dua ve Kur'an ayetlerinin içerdiği anlamlar ile mükemmel bir kulluk arzı, bağışlanma arayışı ve ruhî yükselme girişimidir. Namaza ait bütün unsurları üç ana nitelik altında toplamak mümkündür: Kalbin huşû ve saygı ile Allah'a yönelmesi, beden ile Allah'a en üst düzeyde saygı sunulması ve dilin Allah'ı anması yani zikir ve dua.

"Derin sevgi ve saygının doruk noktası, saygıya konu olanın önünde toprağa değecek kadar başını eğmektir. Bu durumda kişinin benliği ve şuuru bir nokta üzerinde en yüksek dereceye yoğunlaştırılmış olur… İnsan ruhî gelişiminin zirvesine azar azar ulaştığı için, böyle bir yükselişin üç aşamadan geçmesi tabiidir. O yüzden de kusursuz bir dua (namaz), bedenin üç duruşunu içerir. Ayakta dik durma, tam olarak eğilme ve Allah'ın huzurunda alnı toprağa koyma… İşte bunlar Allah'ın önünde ilahî yüceliği ve beşerî aczi duyuran ve böylece de ruhun gerekli gelişimini sağlayan aşamalardır." (Eva de Vitray-Mayerovicth, *Duanın Ruhu*, s. 47)

Namazın her rekâtında okuduğumuz Fâtiha, kulların diliyle ifade edilmiş muhteşem bir duadır:

"*Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, hesap, mükâfat ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allah'ım!) Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz.*" (Fâtiha, 1/1-5)

Hamd, tüm varlıkları nimetlendiren sonsuz kudret sahibi Allah'ı yüceltme ifadesidir. Hamd eden insan, Allah'ın nimetlerine konu oluşu bakımından değil; Allah'ın, tüm insanları ve diğer canlıları nimetlendirici bir konumda oluşu açısından O'na hamd eder. Bu itibarla belli bir nimet bir insana ulaşsa da, ulaşmasa da o insan Allah'a hamd eder. Allah'tan başka mutlak olarak nimet verecek varlık bulunmadığı için hamde layık tek varlık da Allah'tır.

Rab, varlıkları yaratan, tüm ihtiyaçlarını karşılayarak onları kademe kademe geliştirerek olgunluğa ulaştıran Allah demektir.

Rahman “Rahmeti çok”, “çok merhametli”, “sonsuz merhametli” anlamlarına gelir. Sadece Allah Teala için kullanılan bir sıfat isimdir. Mümin-kâfir, iyi-kötü herkes Rahman sıfatının kapsamındadır. Varlıklar bu rahmet ve merhametin eseri olarak var olmuşlardır; varlıklarını da yine bu sıfat sayesinde sürdürmektedirler.

Rahîm de Rahman gibi Yüce Allah’ın sıfatlarından biridir. Tıpkı Rahman gibi “rahmeti çok”, “çok merhametli”, “sonsuz merhametli” anlamlarına gelir. Ancak, Rahman Allah Teala’ya mahsus bir sıfat iken, Rahîm insanlar için de kullanılabilir.

Beş ayette toplam 12 kelime ile ifade edilen bu ilkeler, müminin bu gerçekleri gönülden kabul edip hayata uygulamaya hazır olduğu üslûbu içinde verilmiştir. Beşinci ayetten itibaren verilen mesaj ise şudur: İnsan, hayatına Allah’ın koyduğu bu esaslar çerçevesinde yön verir, böyle inanır, böyle davranırsa her iki hayata dair dileklerinde O’na yönelme, ihtiyaçlarını O’na arz etme noktasına gelmiş olacaktır:

“*(Allah’ım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.*” (Fatiha, 1/5-7)

Bu ayetler bir müminin yapabileceği her türlü duayı içerecek kadar geniş kapsamlıdır. Hem dünya, hem de ahiret ile ilgili bütün iyilik ve güzellikler bu dua ile yüce Allah’tan istenmiş olur. Görüldüğü üzere “basit birkaç cümle gibi görünen Fâtiha, yaratılışın, Yaratıcının, yaratılmışın bütün sırlarını toplayan küllî bir kanundur.” (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, I, 53)

Namazda Fâtiha suresi ile Kur’an’dan bir miktar daha okumak (kıraat) dışında bazı dua ve zikirler de yapılmaktadır. Namaza girerken tekbir getirmek bir zikirdir. *“Allahu ekber/Allah en büyüktür”* diyerek, kendisine ibadet için namaza durduğumuz Yüce Allah’ın en büyük olduğunu ifade ediyoruz. Fâtiha suresini ve başka ayetleri okuyup, O’na hamd ve minnettarlığımızı ifade ettikten sonra, yine *“Allahu ekber”* diyerek rükûa varıyoruz. Rükûda *“Sübhâne Rabbiye’l-azîm/Azametli Rabbim her türlü noksandan uzaktır”* diyoruz. Rükûdan doğrulurken *“Semiallahü limen hamideh/Allah kendisine hamd edeni işitti”* diyerek ibadetimizdeki halis niyetin Allah katında makbul olduğu yönündeki inancımızı ifade ediyoruz. Ardından *“Rabbenâ leke’l-hamd/Rabbimiz! Hamd sana mahsustur”* diyerek yine secdeye varıyoruz. Secdede ise *“Sübhâne Rabbiye’l-a’lâ/En yüce olan Rabbim her türlü noksandan uzaktır”* diyoruz. Secdeye varırken, secdeden doğrulurken, bir sonraki rekât için kalkarken her defasında *“Allahu ekber”* diyerek Allah’ı yüceltiyoruz. Kıldığımız her rekât için bunları tekrar ediyoruz. Bütün bu dua ve zikirler ile namazda huşû ve huzura, dinginlik ve teslimiyete ulaşmaya çalışıyoruz.

Namazın dua ile doğrudan bağlantısı cenaze namazında da açıkça görülür. Bilindiği gibi rükû, secde ve kıraati olmayan cenaze namazı, sadece kıyamda yani ayakta durarak ölü için dua etmekten ibarettir. Bu niteliği dolayısı ile İslam bilginleri cenaze namazının namazdan çok bir dua olduğunu ifade etmişlerdir.

Şu halde günde beş sefer kılınan farz namazlar ve diğer nafile namazlar sayesinde insan dua hâlini hayatının tamamına fiilen yaymış olur.

“Hamd, âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, hesap, mükâfat ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah’a mahsustur. (Allah’ım!) Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz.”

(Fâtiha 1/1-5)

Dua Kapısında Peygamberler Kervanı

Kur'an, adından bahsettiği birçok peygamberin çeşitli dualarına yer verir. Genellikle peygamberlerin tevhit mücadelesinden kesitler sunan kıssalar içinde zikredilen bu duaların temel özelliği, onları dile getiren seçkin insanların kulluk yanlarına vurgu yapan bir nitelikte olmalarıdır.

Peygamberler Allah'ın elçileridir; O'nun emir ve yasaklarını kullarına ileten elçiler. Ama her şeyden önce birer insandırlar. Bu bakımdan gerek peygamber kimlikleri, gerekse beşer kimlikleri ile ilgili konularda Allah'tan dileklerde bulunmaları son derece tabiidir. Kur'an, adından bahsettiği birçok peygamberin çeşitli dualarına yer verir. Genellikle peygamberlerin tevhit mücadelesinden kesitler sunan kıssalar içinde zikredilen bu duaların temel özelliği, onları dile getiren seçkin insanların kulluk yanlarına vurgu yapan bir nitelikte olmalarıdır. Teslimiyetin, Allah'a güvenin, en zor anlarda bile O'na olan ümidi sürdürmenin en güzel pratik örneklerini sunar bize bu dualar.

A. Önceki Peygamberlerin Dua Dünyası

"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan ziyan edenlerden oluruz." (A'râf, 7/23)

Yasak meyveden yiyen Hz. Âdem ve eşi Havva kendilerini affettirmek için böyle yalvarmışlardı. Bu kısacık ifadedeki pişmanlık, içtenlik ve teslimiyet elle tutulur, gözle görünür gibi!

Peygamberlik görevini, hak dinin tebliği işini günün son noktasına kadar yerine getirmeye çalışan Nuh peygamber… Aldığı sonuç, kendisi ile birlikte yaptığı gemiye binen sınırlı sayıda inanmış kimseden ibaretti. Bunlar arasında kendi oğlu yoktu. Oğlunun gemide olmayışından duyduğu endişe ve üzüntü ile *"Rabbim! Oğlum da ailemdendir. (Keşke onu da gemiye alabilsem)"* diye dilekte bulununca ciddi bir uyarı almıştı:

"Ey Nuh! O senin ailenden değildir. Onun yaptığı (iman etmemek) iyi olmayan bir iştir. O hâlde hakkında bilgi sahibi olmadığın şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı öğütlerim." (Hûd, 11/46)

Oysa Nuh (a.s.) sadece evladı için duyduğu endişeyi dile getirmişti. Ama iş başka bir anlama bürünmüştü Allah katında. Hemen kendini toparlamış ve Yaratıcıya yönelmişti:

"Rabbim! Hakkında bilgim olmayan şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, hiç şüphe yok, ziyana uğrayanlardan olurum." (Hûd, 11/47)

Bu uyarı sonucunda Nuh (a.s.) artık dua edeceği kimselerde *iman* niteliğini arar olmuştu. O, *"Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla."* (Nûh, 71/28) diye dua ederken nasıl da kapsayıcı, kapısı iman eden herkese açık bir dil kullanmıştı! "İman etmiş olarak evime girenler" ifadesi, henüz inanmayanların da iman kapısından girmeleri yönündeki bir isteği dile getiriyordu peygamber üslûbunca.

Yüce Yaratıcının *"halim, içli ve Allah'a yönelen bir kimse"* (Hûd, 11/75) diye nitelediği Hz. İbrahim… Oğlu İsmail (a.s.) ile birlikte Allah'ın emri üzerine, O'na ibadet için yeryüzünde kurulan ilk mabedi, Kâbe'yi inşa etmişlerdi. İnsanlık tarihi boyunca tevhit inancının sembolü olacak olan Kâbe'yi… Namaz ile hac ile tarih boyunca inanmış yürekleri iman odağı üzerinde buluşturan Kâbe'yi… Böylesine anlamlı bir işi Allah'ın emri ve izni ile başarmış olan bu iki seçkin zatın bir dileği vardı, yaptıkları hizmetin Rableri katında kabul görmesi… *"Ey*

Rabbimiz! Bizden (hizmetinizi) kabul buyur. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin." (Bakara, 2/127) İnşa ettikleri mabedin temsil ettiği ruhun öncelikle kendilerine hâkim olması, sonra da soylarından gelecek olanların bu yönelişi sürdürmeleri konusunda Allah'ın yardımını istemişlerdi. Bu kutsal mabedi ibadet niyeti ile ziyaret etme yöntemlerini de öğrenmeleri gerekiyordu. Onu da dualarına eklediler:

"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Şüphesiz sen tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın." (Bakara, 2/128)

Hac ibadetine mekân olmak yanında namaz ibadeti için de kıble olma özelliği vardır Kâbe'nin. Zikrin bütün şekillerini birleştirip somutlaştıran namaz ibadeti, Allah katında büyük bir konuma sahiptir. Onun için Hz. İbrahim kendisine bu ibadeti sürdürme imkânı vermesi, soyundan geleceklerin de namaz konusunda ihmalkâr davranmaması için Allah'a yalvarmakta, kulluktaki eksiklikleri için af dilemekteydi:

"Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler var et. Rabbimiz! Duamızı kabul eyle. Rabbimiz! Hesap görülecek günde beni, ana-babamı ve inananları bağışla." (İbrahim, 14/40-41)

Hz. Yusuf yıllarca Firavun'un zindanında kalmış, sonunda masum olduğu anlaşılmış ve hürriyetine kavuşmuştu. Olayların akışı içinde Firavun'un malî işlerini yürütmekle görevlendirilmiş, yetkili bir konuma gelmişti. Filistin'deki babasına ve kardeşlerine kavuşmuş, acı ve zor günler artık geride kalmıştı. Ancak bütün bu dünya nimetleri ona gerçek kimliğini, *kul* olduğunu unutturamamıştı. Her şeyi ile *göz açıp kapamak*tan ibaret olan dünya hayatının cazibesi onu aldatamamıştı. Olayların, olan bitenlerin bilincindeydi. *"Rabbim!"* demişti, *"Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsim. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere kat."* (Yûsuf, 12/101)

Peygamber duası bu, yol gösterici ve uyarıcı...

Hz. Musa, Firavun'un ülkesi Mısır'da iken kavga eden iki kişiyi ayırmak istemiş, ama bunlardan birini kazara öldürmüştü. İstemeden de olsa katil olmuştu. Üstelik bu adam kendi halkı olan Yahudilerden değil, Mısır halkından biri idi. Hâlini Rabbine arz etti: *"Rabbim! Şüphesiz, ben nefsime zulmettim. Beni affet." diye yalvardı. Rabbi de onu affetti."* (Kasas, 28/16) Ancak başına gelen bu kaza yüzünden Firavun'un adamlarından da korkuyordu. "Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık." diye uyardı onu birisi. *"Musa korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve 'Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar' dedi."* (Kasas, 28/21) Medyen'e vardığında hayvanlarını sulamak için bir kenarda sıra bekleyen iki genç kıza yardım etti. (Şuayb peygamberin kızları idi bunlar) Sonra bir gölgeye çekilip yine çaresizliğini ve kararsızlığını tek sığınağı olan Allah'a arz etti: *"Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım, dedi."* (Kasas, 28/24)

Duası kabul edilmişti Hz. Musa'nın, Hz. Şuayb'ın yanında iş bulmuş, güvenliğe kavuşmuştu. Hayatının bundan sonraki önemli olayları için burası bir başlangıç olmuştu. Kardeşi Harun'la birlikte Firavun'u imana davet etmekle

görevlendirilince, yine kritik bir dönemece girmişti. Gerçi görevini yerine getirebilmesi için mucizelerle desteklendiği kendisine bildirilmişti. Ancak, Firavun'un karşısına tek başına değil de bir yardımcı ile çıkmasının, sonuç alma bakımından daha iyi olacağını düşünüyordu. Ayrıca pek akıcı konuşamıyor olması, endişesini artırıyordu. Yalvardı:

"Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki, sözümü anlasınlar. Bana ailemden birini yardımcı yap, Kardeşim Harun'u. Onunla gücümü arttır. Onu işime ortak et, seni çok tespih edelim diye. Sen bizi hakkıyla görmektesin." Aldığı cevap olumlu idi: *"İstediğin sana verildi ey Musa!"* (Tâ Hâ, 20/25-36)

Hz. Süleyman, babası Hz. Dâvûd gibi hem peygamber hem de kral idi. Allah'a yalvarmıştı:

"Rabbim! Beni bağışla. Benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk/hükümranlık ver bana." (Sâd, 38/35)

Kabul edilen bir duaydı bu. Rüzgâr emrine verildi, cinler hizmetine sunuldu. (Sebe, 34/12-13) Kuş dilini bilir; kuşlardan, insanlardan ve cinlerden oluşan dev orduları yönetirdi. (Neml, 27/16-17) Belkıs'ın Yemen'deki tacını bir anda yanına getirtecek imkânlarla donatılmıştı. Ama kulluk noktasında gaflete düşmemişti. Bunları vereni hatırlamış ve şöyle dua etmişti:

"Ey Rabbim! Beni, bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat." (Neml, 27/19)

Zekeriya (a.s.), soyunun devamının sağlanmasını istemişti Allah'tan. *"Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin"* (Âl-i İmrân, 3/38) diye dua etmişti. Aynı nitelikteki başka bir duası da şuydu Zekeriya peygamberin: *"Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın."* (Enbiyâ, 21/89) Dua içten ve hele de bir peygambere ait olunca, olmaz diye bir şey yoktu. Yaratıcı kudret buyurdu: *"Biz de onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahya'yı bağışladık ve eşini kendisi için (çocuk doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi."* (Enbiyâ, 21/90)

Diğer yandan Hz. Yunus'un ilginç bir imtihana tabi tutulduğuna şahit oluyoruz. Kur'an bu olayı şöyle ifade ediyor:

"Zünnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde 'Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsime) zulmedenlerden oldum' diye dua etti. Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kurtardık. İşte biz müminleri böyle kurtarırız." (Enbiyâ, 21/87-88)

Zünnûn yani *balık sahibi* ifadesiyle kastedilen Yunus peygamberdir. Hz. Yunus, peygamber olarak gönderildiği halkının yola gelmemesi üzerine, henüz Allah Teala'nın izni olmadan onları terk ederek bir gemiye binmişti. Geminin yürümemesi veya batma tehlikesi geçirmesi gibi bir sebeple yolculardan birinin denize atılması gerekti. Kura çektiler, Hz. Yunus'a çıkınca denize atıldı. Denizde kendisini bir balık yuttu. Balığın karnında Allah'a dua eden Hz. Yunus'u balık bir süre sonra sahile attı.

Sabır deyince akla Eyyûb (a.s.) gelir. Sağlıklı bir vücuda sahip zengin bir kimse iken, ciddi imtihanlardan geçirilmiş, nice bela ve musibetlere katlanmış bir peygamberdir o. Zenginliğini yitirmiş, sağlığını kaybetmiştir. Aylarca süren hastalıklardan muzdarip olur. Hep sabreder, derdini sadece Rabbi'ne açar ve yalvarır: *"Rabbim! Ben derde uğradım. Sen ise merhametlilerin en merhametlisisin."* (Enbiyâ, 21/83) Nihayetinde duası kabul edilmiş, kendisinde dert namına ne varsa giderilmiştir.

B. Hz. Muhammed'in Dua Dünyası

Hz. Peygamber, Kur'an'ın sunduğu kıssalar vasıtası ile geçmiş peygamberlerin gösterdiği direnç ve kararlılığa şahit olurken, Allah'a yönelme ve teslimiyetin Peygamberce uygulamalarını öğrenip algılamış oluyordu.

"Dua müminin silahıdır" (Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 344) hadisi, Peygamber Efendimizin duaya atfettiği anlam ve önemi açıkça gözler önüne seriyor. Silah deyince, kılıcın, kalkanın, mızrağın, kısaca işlenmiş demirin akla geldiği bir zaman ve zeminde, dikkatleri bambaşka bir yöne çekiyor. "Ey mümin" diyor sanki, "Asıl silah senin manevî gücündür, Yüce Yaratıcı'ya yönelip O'nun yardımını dilemendir. Bu olmazsa *silah* dediklerin birer demir parçası olmaktan öteye geçmez. Sen dua silahını kullanmakta da mahir olmaya bak!"

Kâinatın Efendisi'nin Rabbimiz ile olan ilişkisi bağlamında sergilediği aktif-teslimiyetçi tutum, onun dua anlayışının da çerçevesini çizer. O, yapıp eder, çalışır çabalar, sebeplere sarılır ve sonucu yine Allah'tan ister, O'ndan beklerdi. Zorda kaldığında hâlini O'na arz ederdi. Onun dualarındaki bu temel tutumu Kur'an; *"Peygamber, 'Ey Rabbim! Kavmim şu Kur'an'ı terk edilmiş bir şey hâline getirdi' dedi."* (Furkân, 25/30) ayeti ile tespit ediyor.

Allah'ın Resûlü özlü dualar yapardı. *İhtiyaçlar çok* ve *söz tükenmez* anlayışlarından uzaktı. Her şeyi bilen Allah'a dua ediyordu. Bu bilinçle, "Nasıl olsa O biliyor" diyerek *hazırdan bekleme* yerine, *"Bana dua edin"* emrine uygun davranıyordu. Çok sözden ziyade az sözle çok dilekte bulunma yolunu seçerdi. Hikmetin öğretmeni kılınmış bir peygambere (Cuma, 62/2) uygun düşen elbette bu idi. Nitekim Hz. Âişe onun dua tavrını anlatırken şöyle diyordu: "Allah'ın Resûlü az sözle çok anlam ifade eden duaları sever/tercih eder, bunun dışındakileri bırakırdı." (Ebû Dâvûd, Salat, 358)

Dua, Resûlüllah için bir hayat tarzı idi. Onun dualarının derlenmesi ile sayısız dua mecmuası oluşturulmuş, müminler asırlar boyunca onun *münacat* pınarından doya doya içegelmişlerdir. Hadis kitaplarının Dua bölümleri incelendiğinde görülecektir ki, Allah'ın Resûlü hayatının her adımını dua ile bütünleştirmiş, şartların ve ruh hâlinin çeşitliliğine göre her anını dua ile bezemiştir. Beğendiği yahut hayret ettiği bir şey gördüğünde, kederde sevinçte, korkuda zaferde dua ederdi. Yatağa girdiğinde, uykudan uyandığında, gün sona erdiğinde, sabaha eriştiğinde, yağmur yağdığında, bir şey yiyip içtiğinde, eve girdiğinde, yolculuğa çıktığında dilinden dua dökülürdü. Dua eder, sahâbîlere de bol bol dua etmelerini öğütlerdi.

"Zararın uzaklaştırılması, yarar sağlamaktan önce gelir." Bu bakımdan Hz.

Peygamber'in duaları arasında *istiâze,* yani olumsuz durumlardan Allah'a sığınma konulu olanlar önemli bir yer tutar. İmanda şüpheye düşmek, Allah'ın öfkesini hak etmek, kötü bir şekilde ölmek, ölüm sırasında şeytanın kuşatmasına maruz kalmak, kabir ve cehennem azabına uğramak, fakirlik, kıtlık, açlık ve borç altında ezilmek, nimetten mahrum kalmak gibi sıkıntılar, Peygamberimizin Allah'a sığındığı durumlardan bazılarıdır. Yine, korkaklık, tembellik, cimrilik, acizlik, keder ve hüzün gibi psikolojik olumsuzluklar; kulak, göz, dil gibi duyu organlarının kötüye kullanılması; sıhhat ve afiyetin yitirilmesi, aşırı yaşlılık ve hastalıklar da onun dualarında Allah'a sığındığı zorluklar arasındadır.

Gündelik hayatta karşılaşılabilecek birtakım olumsuzlukları da bu bağlamda anan Hz. Peygamber, yıkıntı altında kalmak, yüksek bir yerden düşmek, suda boğulmak, yangın ve yılan sokması gibi istenmeyen durumları dualarında zikretmektedir. Ayrıca insanlar sebebiyle uğrayabileceği zararları dualarında sıralayan Kâinatın Efendisi, ayrılık ve nifaktan, kötü bir ömür sürmekten, zulmetmekten ve zulüm görmekten, hıyanete uğramaktan, baskı altında kalmaktan, zilletten ve ani bir şekilde ilahî cezalandırma ile karşılaşmaktan Allah'a sığınmaktadır.

Kur'an vahyi, Peygamber Efendimize nasıl dua edeceğini öğreten ayetler de içermektedir. Allah'a sığınma isteği yanında dünya ve ahret hayatına yönelik bazı talepleri de dile getiren bu ayetlere birkaç örnek sunalım:

"De ki 'Ey Rabbim! Şeytanların vesvesesinden sana sığınırım.' 'Ey Rabbim! Onların benim yanımda bulunmalarından sana sığınıyorum.'" (Mü'minûn, 23/97-98)

"De ki: 'Rabbim! Bağışla, merhamet et. Sen Merhamet edenlerin en hayırlısısın." (Mü'minûn, 23/118)

"'Rabbim! İlmimi arttır' de." (Tâ Hâ, 20/114)

"De ki: 'Rabbim! (Gireceğim yere) doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. (Çıkacağım yerden de) beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana bir yardımcı kuvvet ver." (İsrâ, 17/80)

Felâk ve Nâs sureleri (Muavvizeteyn) ise, bütünü ile Hz. Peygamber'e öğretilmiş birer duadan ibarettir:

"De ki: Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım." (Felâk, 113/1-5)

"De ki: Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım." (Nâs, 114/1-6)

Duasız gün geçirmezdi o mübarek Peygamber… Rabbi ile olan daimî gönül bağını her fırsatta diline döker, kimi zaman *"Allah'ım! Faydasız ilimden, ürpermeyen kalpten, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım."* (Müslim, "Zikr," 18) derken, kimi zaman da *"Allah'ım! Bana doğru yolu göstermeni, sana karşı gelmekten sakınmayı, iffetli ve müstağni olmayı nasip etmeni istiyorum senden."* (Müslim, "Zikir", 18; İbn Mâce, "Dua", 2) diye yalvarırdı. Ellerini açıp Yüce Allah'a niyaz ederken, *"Allah'ım! Bana, öğrettiğin ilimden yarar ver, yarar sağlayacak şeyi öğret bana, ilmimi arttır. Her durumda Allah'a hamd ederim, cehennem azabından Allah'a sığınırım."* (İbn Mâce, "Dua", 2) buyurur, çok

kere *“Allah’ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl”* diye dua ederdi. (İbn Mâce, “Dua”, 2)

Hz. Peygamber’in münacat dünyasında henüz yapılmamış çok özel bir dua vardı. Onu kıyamette ümmeti için yapacağını söylemiş, en makbul, en derin, en güzel duasını bizim için saklamıştı:

“Her Peygamber’in yaptığı (özel) bir dua vardır. Ben bu duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat etmek üzere saklıyorum.” (Buhârî, “Deavât”, 1; Müslim, “İman”, 88)

Yüce Rabbimiz! Bizi Kâinatın Efendisinin ümmeti olmakla şereflendirdiğin gibi, onun bu duasına, şefaatine de lâyık ve nail kıl. Âmin.

“Rabbimiz! Duamızı kabul eyle. Rabbimiz! Hesap görülecek günde beni, ana-babamı ve inananları bağışla.”
(İbrahim, 14/40-41)

Kaynakça

AHMED B. HANBEL, *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, (*Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Arabistan 2000.
CARREL, Alexis, *Dua,* Yağmur Yayınları, İstanbul 2001.
CİBRAN, Halil, *Ermiş*, Çev. İlyas Aslan, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
DEMİRCİ, Senai, *Her Güne Bir Dua,* Furkan Yayınları, İstanbul 2002.
EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, Haz. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul trs.
EBÛ YA'LÂ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ, *el-Müsned,* Thk. Hüseyin Selîm Esed, I-XIII-II, Dâru'l-Me'mûn, İkinci Baskı, Dımeşk, 1410/1989.
EPİKTETOS, *Düşünceler ve Sohbetler,* Çev. Burhan Toprak, MEB Yayınları, İstanbul 1946.
GEYLANİ, Abdülkadir, *Fütûhu'l-Gayb,* Çev. Abdülkadir Akçiçek, Bahar Yayınları, İstanbul 1983.
HEYSEMÎ, Ali b. Ebû Bekir, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid,* I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1412.
İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, I-II, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1994.
İBNÜ'L-KAYYİM EL-CEVZİYYE, *Zâdü'l-meâd,* I-VI, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1417/1997.
İKBAL, Muhammed, *Kulluk Kitabı,* Haz. Ali Nihat Tarlan, Sûfi Kitap, İstanbul 2006.
KARAGÖZ, İsmail-Altuntaş, Halil *Namaz İlmihali,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
KISAKÜREK, Necip Fazıl, *İman ve İslam Atlası,* Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2003.
MAYEROVİTCH, Eva De Vitray, *Duanın Ruhu,* Çev. Cemal Aydın, Şule Yayınları, İstanbul 2007.
MEVLÂNÂ, *Mesnevî,* Çev. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
MONTAIGNE, *Denemeler,* Çev. Bekir Yılmaz, Lacivert Yayıncılık, İstanbul 2007.
MÜSLİM, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh,* (*Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Arabistan 2000.
et-TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987.
TOPÇU, Nurettin, *Var Olmak,* Yağmur Yayınları, İstanbul 1965.
YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili,* I-IX, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.